

บทที่ 3

เสรีภาพทางวิชาการในประเทศไทย

:ศึกษาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ตามมาตรา 42

3.1 แนวความคิดและที่มาของเสรีภาพทางวิชาการในประเทศไทย

ที่มาของเสรีภาพทางวิชาการในประเทศไทยไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนในอดีต ทั้งนี้ เป็นเพราะเสรีภาพทางวิชาการยังคงเป็นเรื่องที่ใหม่สำหรับประเทศไทย เมื่อพิจารณาย้อนกลับไปในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 แล้ว พบว่าไม่ปรากฏมีการบัญญัติรับรองและคุ้มครองเสรีภาพทางวิชาการเอาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน เมื่อภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 แล้ว แนวความคิดในเรื่องสิทธิและเสรีภาพตามแนวความคิดของประเทศตะวันตก จึง ค่อย ๆ มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวความคิดในเรื่องเสรีภาพที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชน เป็นจุดเริ่มต้นของแนวความคิดในเรื่องสิทธิและเสรีภาพในด้านอื่น ๆ ของประชาชน ตามแนวความคิดของประเทศตะวันตกมากยิ่งขึ้น

ข้อพิจารณาเรื่องแนวความคิดและที่มาของเสรีภาพทางวิชาการในประเทศไทย จึงมีจุดกำเนิดที่แตกต่างกับแนวความคิดและที่มาของเสรีภาพทางวิชาการของประเทศตะวันตกอย่างชัดเจน โดยในประเทศแถบตะวันตกนั้น เสรีภาพทางวิชาการถือกำเนิดมาจากเสรีภาพในการนับถือศาสนาของบุคคล จนนักวิชาการตะวันตกบางคนคิดว่าความพยายามเผยแพร่คำสอนของพระคริสต์คือความต้องการเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการแล้ว เสรีภาพทางวิชาการก็ควรที่จะมีจุดเริ่มต้นตั้งแต่บัดนี้ จากนั้น แนวความคิดในเรื่องเสรีภาพด้านอื่น ๆ ก็ได้พัฒนาการตามมา และรวมถึงเสรีภาพทางวิชาการด้วย

สำหรับแนวความคิดในเรื่องเสรีภาพทางวิชาการในประเทศไทยนั้น ไม่ได้มีต้นกำเนิดจากแนวความคิดในเรื่องเสรีภาพในการนับถือศาสนาเหมือนกับประเทศตะวันตกแต่อย่างใด เนื่องจากประเทศไทยไม่เคยมีการเรียกร้องเสรีภาพในการนับถือศาสนาเหมือนกับประเทศตะวันตก คนไทยและชาวต่างชาติที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยก็ไม่เคยเรียกร้องให้มีเสรีภาพในการนับถือศาสนาแต่อย่างใด ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดในเรื่องพุทธศาสนา

¹ Morris A. Soper, "A Layman Looks at the professors," The Johns Hopkins Magazine (May 1953) : 16.

ที่สอนให้ทุกคนในสังคมอยู่ร่วมกัน แม้จะมีความแตกต่างด้านถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ศาสนา เพศ อายุ สังคมไทยก็อยู่อย่างสงบสุข ส่งผลให้ความแตกต่างในประเทศตะวันตกกลับมีลักษณะที่เป็นความขัดแย้งอันนำไปสู่การเรียกร้องเสรีภาพในการนับถือศาสนาและเสรีภาพด้านอื่น เสรีภาพในการนับถือศาสนาจึงเป็นเสรีภาพที่สำคัญที่สุดในเรื่องเสรีภาพของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศแถบตะวันตก ในขณะที่เสรีภาพในการนับถือศาสนาซึ่งชาวตะวันตกถือว่าสำคัญที่สุดนั้นกลับไม่ใช่ปัญหาที่สำคัญที่สุดในการเรียกร้องให้มีเสรีภาพในประเทศไทย ดังนั้น นักเผยแพร่ศาสนาต่าง ๆ โดยเฉพาะนักบวชชาวคริสต์ได้นำเอาความรู้ทางวิชาการแขนงต่าง ๆ เข้ามาในประเทศไทย พร้อมกับคำสอนในทางศาสนา จึงไม่ได้เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเสรีภาพทางวิชาการกับเสรีภาพในการนับถือศาสนาอย่างเช่นในอดีตกาลของตะวันตก แต่เสรีภาพทั้งสองประการนี้ กลับมีลักษณะเป็นการส่งเสริมและเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน โดยประเทศไทยเปิดโอกาสให้คนต่างศาสนา เข้ามาเผยแพร่ศาสนาได้อย่างมีเสรีภาพ และในขณะเดียวกัน ก็ไม่ได้ขัดขวางการนำเอาวิชาการและความรู้ใหม่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้จากประเทศตะวันตกทำให้ไม่ปรากฏการเรียกร้องให้มีเสรีภาพทางวิชาการในอดีตที่ผ่านมา

ดังนั้น แนวความคิดในเรื่องเสรีภาพทางวิชาการในประเทศไทยจึงมีต้นกำเนิดจากแนวความคิดในเรื่องเสรีภาพในทางการเมือง ซึ่งเป็นไปตามการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นถึงการรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนและการปกครองระบอบประชาธิปไตย ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นสำคัญ

3.2 ความหมายของเสรีภาพทางวิชาการ

ความหมายของเสรีภาพทางวิชาการในประเทศไทย สามารถแบ่งแยกการพิจารณาออกเป็น 2 แนวทางตามที่จะได้ศึกษาต่อไปนี้ และเพื่อที่จะได้นำเอาความหมายทั้ง 2 แนวทางมาประกอบการพิจารณาถึงความหมายที่แท้จริงของเสรีภาพทางวิชาการตามรัฐธรรมนูญ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

3.2.1 ความหมายของเสรีภาพทางวิชาการโดยทั่วไป

ความหมายของเสรีภาพทางวิชาการในประเทศไทยได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้คือ ศ.ดร.สาโรช บัวศรี อดีต รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของ “เสรีภาพทางวิชาการ”² คือการใช้ความคิดในทางการศึกษา โดยใช้ปัญญาและอยู่ในขอบเขตของกฎเกณฑ์หรือข้อกำหนด

² สาโรจน์ บัวศรี, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสาธน์มิตร, “การอภิปรายเรื่องมหาวิทยาลัยกับเสรีภาพทางวิชาการ,” 16 กันยายน 2517.

ศ.ดร.เกษม สุวรรณกุล อธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ให้ความหมายของ “เสรีภาพทางวิชาการ” โดยให้ความเห็นว่า³ “เสรีภาพทางวิชาการ” โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสรีภาพทางวิชาการในมหาวิทยาลัยจะมีในสถาบันการศึกษาได้

1. จะต้องมีความเป็นอิสระในการแต่งตั้งและกำหนดตำแหน่งของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย
2. จะต้องมียุติธรรมในการกำหนดเงื่อนไขและหลักสูตรนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย
3. มียุติธรรมในการที่จะทำการสอนและการวิจัยในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างเสรีภาพ
4. มียุติธรรมในการกำหนดขนาดและกำหนดความเจริญเติบโตของมหาวิทยาลัย
5. มียุติธรรมในการกำหนดการใช้จ่ายของมหาวิทยาลัย นอกจากนี้มหาวิทยาลัยจะต้องมีลักษณะแตกต่างกับหน่วยราชการอื่น ๆ

รศ.สุขุม นวลสกุล อธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้ให้ความหมายว่าเสรีภาพทางวิชาการ⁴ คือเสรีภาพในการจัดการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษา, หรือคณาจารย์และนักศึกษา และจะต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย กฎระเบียบ และมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน

การดาประทีป มาร์ติน โกลมมาศ อธิการบดีมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ได้ให้ความหมายของ “เสรีภาพทางวิชาการ” คือ⁵ เสรีภาพที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทำให้บุคคลกล้าพูดความจริง แต่การพูดความจริงนั้น เป็นการพูดด้วยความรับผิดชอบที่มีต่อสังคม

จากความเห็นของนักวิชาการต่าง ๆ ที่ได้ให้ความหมายของคำว่าเสรีภาพทางวิชาการไว้แล้วนั้น พอสรุปความหมายของคำว่าเสรีภาพทางวิชาการ โดยความหมายทั่วไป คือเสรีภาพในการใช้ความคิด และแสดงออกทางการศึกษาวิจัย รวมทั้งเสรีภาพในการบริหารกิจการภายในสถานศึกษา และการกำหนดทิศทางในการบริหารสถาบันการศึกษา และเสรีภาพในการเสนอความคิดเห็นและแสดงออกทางวิชาการ โดยจะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ทางวิชาการอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม

3.2.2 ความหมายของเสรีภาพทางวิชาการตามรัฐธรรมนูญ

ความหมายของเสรีภาพทางวิชาการตามรัฐธรรมนูญ ในหัวข้อนี้มุ่งศึกษาถึงความหมายของเสรีภาพทางวิชาการตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันเป็นสำคัญ โดยพิจารณาจากเจตนารมณ์ของผู้ร่างรัฐธรรมนูญในมาตรา 42 เพื่อแสดงถึงลำดับความคิดและลำดับเหตุการณ์

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-9.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17-25.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26-32.

และความเป็นมาในการร่างรัฐธรรมนูญมาตรา 42 นี้ ประกอบการศึกษาความหมายของเสรีภาพทางวิชาการตามรัฐธรรมนูญ

หากพิจารณาบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในอดีต ที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพทางวิชาการ พบว่ามีการใช้คำว่า “เสรีภาพในการศึกษาอบรม” ปะปนกับคำว่า “เสรีภาพในวิชาการ” กล่าวคือ

รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2511 มาตรา 34 ใช้คำว่า “เสรีภาพในการศึกษาอบรม”

รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2517 มาตรา 41 และมาตรา 42 ใช้คำว่า “เสรีภาพในการศึกษาอบรม และเสรีภาพในวิชาการ”

รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2521 มาตรา 35 ใช้คำว่า “เสรีภาพในการศึกษาอบรม”

รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2534 มาตรา 40 ใช้คำว่า “เสรีภาพในการศึกษาอบรม และ เสรีภาพในวิชาการ”

เมื่อพิจารณากับรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันแล้วถือว่า มีบทบัญญัติที่มีบางส่วน คล้ายคลึงกับบทบัญญัติในอดีต แต่ก็มีบางส่วนที่แตกต่างไปจากรัฐธรรมนูญฉบับนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้คำว่า “เสรีภาพในการศึกษาอบรม” กับคำว่า “เสรีภาพทางวิชาการ” ซึ่งถือเป็นหลักการหรือสาระสำคัญใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้เพิ่มความคุ้มครองในเสรีภาพเกี่ยวกับการสอน การวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ ซึ่งแต่เดิมรัฐธรรมนูญฉบับอื่นคือ ฉบับปี พ.ศ.2511, 2517, 2521 และ 2534 ได้ให้ความคุ้มครองเฉพาะเสรีภาพในการศึกษาอบรมบ้าง และเสรีภาพในวิชาการบ้างปะปนกันไป โดยมีลักษณะที่เป็นการบัญญัติรับรองไว้อย่างกว้าง ๆ ซึ่งอาจทำให้เกิดการตีความไปได้ในหลายแนวทาง ดังนั้น หากพิจารณาถึงการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน โดยในการร่างรัฐธรรมนูญของคณะกรรมการพิจารณาการร่างรัฐธรรมนูญได้มีการเสนอร่างของคณะกรรมการในการจัดทำมาตรา 42 ดังนี้⁶

การพิจารณาของคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญ

เลขานุการฯ ได้เสนอร่างของคณะทำงาน ดังนี้

“มาตรา 3/3/15 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในทางวิชาการ ซึ่งหมายความรวมถึงการศึกษา อบรม การวิจัย การเผยแพร่งานวิจัย และการเรียนการสอนตามหลักวิชาการ ทั้งนี้ โดยไม่ขัดต่อหน้าที่พลเมืองและไม่ขัดต่อกฎหมายว่าด้วยการศึกษาภาคบังคับ และกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษา

เสรีภาพในทางวิชาการตามวรรคหนึ่ง ย่อมได้รับความคุ้มครองและรัฐต้องให้การสนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปะและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ”

⁶ มนตรี รูปสุวรรณ และคณะ, เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2542), หน้า 113-114.

มีผู้เสนอขอตัดความในวรรคแรกข้อความที่ว่า “และไม่ขัดต่อกฎหมายว่าด้วยการศึกษาภาคบังคับ” เพราะมีการยกเลิกการศึกษาภาคบังคับแล้ว

คณะทำงานคณะกรรมการการยกเว้นรัฐธรรมนูญชี้แจงว่า หากจะแก้ความในตอนท้ายของวรรคแรกเป็น “ทั้งนี้ โดยไม่ขัดต่อหน้าที่ของบุคคลและกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษา” เพราะจะเชื่อมโยงกับหมวดว่าด้วยหน้าที่ของบุคคลที่กำหนดให้บุคคลมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งจะมีผลว่าเมื่อมีกฎหมายกำหนดการศึกษาไว้อย่างไร บุคคลก็ต้องปฏิบัติตาม

ที่ประชุมเห็นชอบตามที่คณะทำงานฯ เสนอ (บันทึกการประชุมคณะกรรมการการยกเว้นรัฐธรรมนูญ วันที่ 23 เมษายน 2540)

และต่อมาคณะกรรมการพิจารณา ร่างรัฐธรรมนูญ ได้พิจารณา ร่างของคณะกรรมการการยกเว้นรัฐธรรมนูญ ในขั้นตอนต่อมาคือ

การพิจารณาของคณะกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ

คณะกรรมการการยกเว้นรัฐธรรมนูญ เสนอร่างรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณา ดังนี้

“มาตรา 41 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในทางวิชาการ อันรวมถึงการศึกษาอบรม การวิจัย การเผยแพร่งานวิจัย และการเรียนการสอนตามหลักวิชาการ ทั้งนี้ โดยไม่ขัดต่อหน้าที่ของบุคคลและกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษา

รัฐต้องให้การสนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปะและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

ที่ประชุมพิจารณาแล้วให้แก้ไขมาตรานี้ เป็นดังนี้

มาตรา 41 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในทางวิชาการ

การศึกษาอบรม การเรียน การสอน การวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ เท่าที่ไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน (บันทึกการประชุมคณะกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 12 วันอังคารที่ 10 มิถุนายน 2540)

และเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 เสรีภาพทางวิชาการก็ได้รับการรับรองและคุ้มครองโดยบัญญัติไว้ในมาตรา 42 ดังนี้

มาตรา 42 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในทางวิชาการ

การศึกษาอบรม การเรียนการสอน การวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ เท่าที่ไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากเจตนารมณ์ของการร่างรัฐธรรมนูญมาตรา 42 นี้ ได้บัญญัติสาระสำคัญเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ระบุว่าเป็นเสรีภาพเกี่ยวกับการเรียน การสอน การวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ ย่อมได้รับความคุ้มครองเท่าที่ไม่ขัดกับหน้าที่ของพลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เป็นผลให้การใช้เสรีภาพทางวิชาการ ตามหลักวิชาการไม่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมกำกับดูแลของบุคคลหรือหน่วยงานใด ครอบคลุมเท่าที่ไม่เป็นการขัดต่อหน้าที่

พลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และเสรีภาพของบุคคลอื่น อีกทั้งยังมีผลผูกพันต่อฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ ในการออกกฎหมาย ตีความกฎหมาย ตลอดจนการใช้บังคับกฎหมาย และหากบุคคลใดถูกละเมิดเสรีภาพทางวิชาการแล้วก็สามารถยกบทบัญญัติมาตรา 42 ของรัฐธรรมนูญนี้ใช้สิทธิต่อสู้ทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

จากความเห็นของนักวิชาการและบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ประกอบกับการศึกษาเจตนารมณ์ในการร่างรัฐธรรมนูญ มาตรา 42 นี้ สรุปความหมายของเสรีภาพทางวิชาการ คือเสรีภาพของบุคคลในการศึกษาอบรม การเรียนการสอน การวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ โดยได้รับความคุ้มครองจากรัฐธรรมนูญ และจะต้องไม่เป็นการใช้เสรีภาพทางวิชาการที่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

3.3 สถานะทางกฎหมายของเสรีภาพทางวิชาการตามรัฐธรรมนูญ

จากการศึกษาบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ มาตรา 42 โดยพิจารณาถึงการรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ซึ่งมาตรา 42 นี้ ถูกจัดให้อยู่ในประเภทสิทธิและเสรีภาพที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองโดยเด็ดขาดตามรัฐธรรมนูญ ตามที่ได้ศึกษามาแล้วในหัวข้อ 2.5.3 ทำให้เสรีภาพทางวิชาการมีสถานะตามกฎหมายดังนี้

3.3.1 เสรีภาพทางวิชาการในฐานะที่เป็นเสรีภาพโดยปราศจากเงื่อนไขของกฎหมาย

จากการที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชน โดยหลักการทั่วไปแล้วก็มักจะบัญญัติให้การใช้สิทธิและเสรีภาพนั้นอยู่ภายใต้เงื่อนไขของกฎหมาย โดยบัญญัติว่า “ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ” และ “เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะ” เป็นต้น ซึ่งก็หมายความว่าถ้าไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายให้อำนาจแล้ว ไม่ว่าจะ เป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายอื่นใดที่บัญญัติโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแล้วผู้ใดจะไปจำกัดตัดทอนสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญให้ใช้ประการใด ๆ มิได้⁷ ทั้งนี้ เว้นแต่เสรีภาพในการนับถือศาสนาและเสรีภาพทางวิชาการซึ่งถือเป็นสิทธิและเสรีภาพในมโนธรรม กล่าวคือ เสรีภาพที่เป็นความคิดที่อยู่ในจิตใจของมนุษย์ และไม่ได้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อื่นหรือสังคม จึงเป็นเสรีภาพที่บริบูรณ์ ประชาชนซึ่งมีอิสระที่จะคิดจะจินตนาการ ได้อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด ดังนั้น ความพยายามใด ๆ ที่จะบังคับให้ราษฎรคิดหรือ

⁷ หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป (กรุงเทพฯ: ประกาย พรึก, 2535), หน้า 180-181.

เชื่อไปในทางใดทางหนึ่งก็ดี หรือห้ามมิให้ราษฎรคิดหรือเชื่อไปในทางใดทางหนึ่งก็ดี นอกจากจะไม่มีทางประสบผลสำเร็จได้แล้ว ยังเปิดช่องให้มีการขัดแย้งความคิดให้ประชาชนกันได้ง่าย ๆ และเทคโนโลยีไม่เจริญก้าวหน้าพอที่จะผลิตเครื่องมือสำหรับอ่านความรู้สึคนึกคิดของคนได้ ยิ่งกว่านั้นยังเป็นการทำลายความเป็นมนุษย์ของราษฎรอีกด้วย เมื่อใดที่มนุษย์หยุดคิด มนุษย์ก็จะมีสภาพไม่ต่างอะไรกับวัตถุและสัตว์เครื่องาน เพราะมนุษย์ต่างกับวัตถุและสัตว์เครื่องานก็ตรงที่คิดเป็นนี่เอง⁸

ดังนั้น การที่รัฐธรรมนูญได้รับรองสิทธิและเสรีภาพย่อมมีประโยชน์ กล่าวคือทางด้านราษฎร ต้องถือว่ามีสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเต็มที่ รัฐจะเข้ามาละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ต้องถือไว้ก่อนว่าไม่มีอำนาจ⁹

เมื่อพิจารณาถึงสถานะของเสรีภาพทางวิชาการตามรัฐธรรมนูญไทยนั้น เสรีภาพทางวิชาการตามรัฐธรรมนูญไทยมีสถานะเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามแนวคลาสสิกของเยอรมันตามหลักนิติรัฐ ทำให้องค์กรนิติบัญญัติ องค์การบริหาร และองค์กรตุลาการผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยตรง และเป็นหลักประกันที่เพิ่งจะได้มีการบัญญัติเป็นครั้งแรก โดยได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายรัฐธรรมนูญ (Grundgesetz) ของเยอรมัน กล่าวคือ เสรีภาพทางวิชาการตามแนวความคิดในทางกฎหมายเยอรมัน โดยนอกจากจะเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่จะได้รับรองและคุ้มครองในสิทธิของปัจเจกชนแล้ว ยังมีลักษณะเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ได้ความคุ้มครองในลักษณะของสถาบัน แนวความคิดเรื่องการให้หลักประกันในเชิงสถาบัน (Die unstitutionelle Garantie) เป็นแนวความคิดที่เห็นว่าการให้ความคุ้มครองในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญต่อการปกครองตนเองขององค์กรปกครองท้องถิ่น การปกครองตนเองมหาวิทยาลัยหลักประกันในเรื่องกรรมสิทธิ์ และการรับมรดกนั้น สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการให้หลักประกันในเชิงสถาบัน¹⁰ ซึ่งทำให้เกิดการปกป้องคุ้มครองหลักกฎหมายดังกล่าวในทางหลักการต่อการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นจากฝ่ายนิติบัญญัติ และมีลักษณะกว้างขวางกว่าการให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในลักษณะปัจเจกบุคคล คือ ให้ความคุ้มครองในลักษณะที่ไม่เกี่ยวกับบุคคล และให้ความคุ้มครองที่มุ่งหมายต่อหลักการหรือกฎเกณฑ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเป็นการให้หลักประกันที่หมายความถึงบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ดังนั้น การที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองเสรีภาพทางวิชาการในมาตรา 42 นั้น ทำให้เป็นการให้หลักประกันเสรีภาพทางวิชาการในทางหลักเกณฑ์ในทางกฎหมาย ทำให้การรับรองและคุ้มครอง

⁸ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 (กรุงเทพฯ: วิญญูชน 2543), หน้า 45-46.

⁹ หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, หน้า 180-181.

¹⁰ บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2543), หน้า 5.

เสรีภาพทางวิชาการไม่ได้จำกัดอยู่ที่บุคคลผู้ทรงสิทธิ ซึ่งมีความหมายกว้างกว่าแนวความคิดในเรื่องเสรีภาพทางวิชาการในสหรัฐอเมริกาที่แบ่งผู้ทรงสิทธิในเสรีภาพเป็นนักเรียน นักศึกษาในระดับอุดมศึกษาเท่านั้น ต่างกับรัฐธรรมนูญไทยที่ได้รับรองไว้ในลักษณะที่เป็นเสรีภาพในเชิงสถาบัน ซึ่งหมายความถึงการคุ้มครองต่อ “ความมุ่งหมาย”, “หลักการ” และ “กฎเกณฑ์” ในลักษณะปัจเจกบุคคลและไม่เกี่ยวกับตัวบุคคลอีกด้วย¹¹

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าเสรีภาพทางวิชาการตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันเป็นเสรีภาพที่ปราศจากเงื่อนไขของกฎหมาย โดยพิจารณาในทางลายลักษณ์อักษรจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในมาตราดังกล่าวไม่ปรากฏคำว่า “ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ” ซึ่งเป็นข้อจำกัดโดยเงื่อนไขของกฎหมายทั่วไป และ “เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะ” ซึ่งเป็นข้อจำกัดโดยเงื่อนไขของรัฐธรรมนูญกำหนด และถ้าพิจารณาในทางที่มาของบทบัญญัติในมาตราดังกล่าวนี้ก็มีที่มาจากแนวความคิดในเรื่องการให้ความคุ้มครองเสรีภาพ ในเชิงสถาบันที่มุ่งหมายต่อหลักการหรือกฎเกณฑ์ในเสรีภาพทางวิชาการเป็นสำคัญ เพราะเสรีภาพทางวิชาการนั้นมีลักษณะเป็นเสรีภาพในทางความคิดและมโนธรรม อันมีอาทิที่จะกำหนดหรือบังคับความคิดและมโนธรรมของบุคคลได้

3.3.2 เสรีภาพทางวิชาการในฐานะที่เป็นสิทธิประเภทหนึ่งตามรัฐธรรมนูญ

เนื่องจากเสรีภาพทางวิชาการถือว่าเป็นเสรีภาพประเภทหนึ่ง โดยเสรีภาพหมายถึงอำนาจในการกระทำใด ๆ ที่บุคคลมีอิสระในการกระทำแต่จะต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย ดังนั้น เสรีภาพถือเป็นอำนาจอย่างหนึ่ง เสรีภาพจึงต้องควบคู่ไปกับการให้สิทธิด้วย โดยปกติแล้วเสรีภาพนั้นไม่ก่อให้เกิดหน้าที่กับฝ่ายใด แต่เมื่อเป็นสิทธิในเสรีภาพ ย่อมหมายความว่าบุคคลนั้นย่อมมีสิทธิที่ใช้เสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญรับรองในความหมายนี้ และก่อให้เกิดความผูกพันต่อบุคคลอื่น กล่าวคือบุคคลย่อมมีหน้าที่ที่จะไม่ไปละเมิดการใช้เสรีภาพตามรัฐธรรมนูญของบุคคลนั้น¹² และรัฐเองก็ไม่สามารถเข้าไปแทรกแซงใด ๆ ในการใช้สิทธิในเสรีภาพทางวิชาการ ดังนั้น เสรีภาพทางวิชาการจึงสามารถกระทำได้เองโดยรัฐไม่ต้องดำเนินการใด ๆ นอกจากการกระทำในลักษณะคุ้มครองและป้องกันต่อการแทรกแซงของรัฐหรือการกระทำละเมิดของรัฐ และสามารถเรียกร้องแก้ไขเยียวยาหรือให้รัฐละเว้นการกระทำได้หากมีลักษณะเป็นการแทรกแซงหรือเกิดการละเมิดสิทธิในเสรีภาพทางวิชาการจากรัฐ หรือบุคคลอื่นนอกเหนือไปจากรัฐอีกด้วย ซึ่งตรงกับหลักในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญเยอรมันถือว่าเป็นสิทธิในการป้องกัน (Abwehrrecht) อันเป็นการคุ้มครองสิทธิ

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

ของปัจเจกบุคคลต่อการแทรกแซงของรัฐหรือการละเมิดของรัฐ จากสิทธิในการป้องกันของปัจเจกบุคคลดังกล่าวนี้ บุคคลดังกล่าวอาจเรียกร้องให้มีการแก้ไขเยียวยาจากรัฐได้ ในกรณีที่มีการแทรกแซงหรือมีการละเมิดจากรัฐ หรืออาจเรียกร้องให้รัฐละเว้นจากการกระทำดังกล่าวได้¹³

นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดหน้าที่แก่ฝ่ายนิติบัญญัติในการตรากฎหมายที่มีลักษณะเป็นการกำหนดรายละเอียด เช่น มาตรา 53 หรือมาตรา 54 ที่จะมีคำว่า “...ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ” ทำให้ฝ่ายนิติบัญญัติมีหน้าที่ในการบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการใช้สิทธิในเสรีภาพทางวิชาการเพื่อให้สามารถมีผลได้ในทางปฏิบัติ โดยฝ่ายนิติบัญญัติจะต้องไม่บัญญัติกฎหมายไปในทางที่จะเป็นการจำกัดเสรีภาพทางวิชาการ และผลจากการที่รัฐธรรมนูญได้รับรองเสรีภาพทางวิชาการไว้โดยมีลักษณะเป็นเสรีภาพในเชิงสถาบันตามรัฐธรรมนูญสหพันธ์เยอรมัน ทำให้ศาลหรือฝ่ายตุลาการไม่ว่าจะเป็นศาลยุติธรรม, ศาลทหาร, ศาลปกครองหรือศาลรัฐธรรมนูญ มีหน้าที่ต้องให้การรับรองและคุ้มครองเสรีภาพทางวิชาการในเชิงสถาบันเมื่อมีคดีพิพาทในเรื่องดังกล่าวมาสู่ศาล เพื่อสิทธิในเสรีภาพทางวิชาการเกิดขึ้นได้จริงในทางปฏิบัติ และมีผลบังคับได้จริง และมีลักษณะเป็นสิทธิในเสรีภาพที่มีฐานะเป็นสิทธิเรียกร้องและสามารถใช้สิทธิทางศาล เพื่อยกเป็นข้อต่อสู้ในคดีในศาลได้ต่อไป

3.3.3 เสรีภาพทางวิชาการในฐานะที่เป็นหลักประกันในเชิงสถาบัน

เสรีภาพทางวิชาการมีหลักการพื้นฐานในเรื่องการให้หลักประกันในเชิงสถาบัน (Die Institutionelle Garantien)¹⁴ ซึ่งเป็นแนวความคิดของการให้หลักประกันในเสรีภาพเชิงสถาบันของประเทศสหพันธ์เยอรมัน โดยมีแนวความคิดในการให้ความคุ้มครองในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญต่อการปกครองตนเองที่ดี การปกครองมหาวิทยาลัยที่ดี การให้หลักประกันในเรื่องกรรมสิทธิ์ หรือการรับมรดกที่ดี เหล่านี้ถือว่าเป็นการให้หลักประกันในเชิงสถาบัน โดยการให้หลักประกันในเชิงสถาบันนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการปกป้องคุ้มครองหลักกฎหมายดังกล่าวในทางหลักการต่อการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นจากฝ่ายนิติบัญญัติ โดยสิทธิและเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองในลักษณะปัจเจกบุคคลแล้ว ยังเป็นการให้ความคุ้มครองในลักษณะที่ไม่เกี่ยวกับตัวบุคคล หากแต่เป็นการให้ความรับรองคุ้มครองที่มุ่งหมายต่อหลักการ หรือกฎเกณฑ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งในเวลาต่อมาได้มีการขยายความหมายของสิทธิและเสรีภาพในเชิงสถาบันนั้น หมายรวมถึง บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญอื่นที่มีส่วนในการทำให้การบรรลุเป้าหมายของสิทธิและเสรีภาพให้ได้รับ

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

หลักประกันมากขึ้น เสรีภาพทางวิชาการซึ่งมีลักษณะเป็นเสรีภาพในความคิดและความเชื่อของบุคคลในทางวิชาการซึ่งรัฐไม่สามารถควบคุมได้เพราะมีลักษณะที่เป็นเสรีภาพในทางมโนธรรม ดังนั้น เสรีภาพทางวิชาการจึงเป็นเสรีภาพในเชิงสถาบันที่ทำให้การรับรองและคุ้มครองในลักษณะที่ไม่เกี่ยวกับตัวบุคคล แนวความคิดนี้ทำให้เสรีภาพทางวิชาการมุ่งคุ้มครองต่อหลักการของเสรีภาพทางวิชาการที่เป็นเสรีภาพในทางความคิดและความเชื่อในทางวิชาการมากกว่าการให้ความคุ้มครองบุคคลที่จะกล่าวอ้างเสรีภาพดังกล่าว ดังนั้น ซึ่งก่อให้เกิดหน้าที่ในการจำกัดขอบเขตอำนาจในทางนิติบัญญัติในการยกเลิก แก้ไข เปลี่ยนแปลง การให้หลักประกันในเชิงสถาบัน โดยถือว่าการให้ความคุ้มครองในเชิงสาระสำคัญของเสรีภาพทางวิชาการและสาระสำคัญของเสรีภาพทางวิชาการนี้เอง ที่ฝ่ายนิติบัญญัติไม่อาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงอีกทั้งยังก่อให้เกิดหน้าที่ในการกระทำของฝ่ายบัญญัติหรือฝ่ายปกครองในกรณีก่อให้เกิดภาระหน้าที่แก่รัฐ ในการที่จะมีหน้าที่ทำให้บรรลุความมุ่งหมายของการคุ้มครองเสรีภาพทางวิชาการดังกล่าว

3.4 ขอบเขตการใช้เสรีภาพทางวิชาการที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด

เนื่องจากเสรีภาพทางวิชาการตามมาตรา 42 มีลักษณะเป็นเสรีภาพที่ได้รับการรับรองโดยเด็ดขาดจากรัฐธรรมนูญ การกำหนดขอบเขตการใช้เสรีภาพดังกล่าว จึงปรากฏในบทบัญญัติมาตราเดียวกันนั่นเอง โดยมาตรา 42 วรรคสอง บัญญัติไว้ว่า

มาตรา 42 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในทางวิชาการ

การศึกษาอบรม การเรียนการสอน การวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ เท่าที่ไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

จากบทบัญญัตินี้จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญได้กำหนดขอบเขตของการใช้เสรีภาพทางวิชาการไว้โดยบัญญัติว่า “...การศึกษาอบรม การเรียนการสอน การวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการย่อมได้รับความคุ้มครอง...” จากบทบัญญัตินี้จะเห็นได้ว่า มาตรา 42 วรรคสอง คือส่วนขยายของเสรีภาพทางวิชาการตามมาตรา 42 ของรัฐธรรมนูญนั่นเอง โดยแบ่งการพิจารณาได้ดังนี้

3.4.1 เสรีภาพทางวิชาการที่เกี่ยวกับการศึกษาอบรม

ขอบเขตของการใช้เสรีภาพทางวิชาการตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดนั้น อยู่ที่การใช้เสรีภาพที่เกี่ยวกับการศึกษาอบรม เมื่อพิจารณาคำว่าการศึกษาอบรมนั้นในอดีตรัฐธรรมนูญใช้คำว่าเสรีภาพในการศึกษาอบรม โดยไม่ได้มีกล่าวถึงเสรีภาพทางวิชาการดังที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2511, พ.ศ. 2517, พ.ศ. 2521 และ พ.ศ. 2534 และถ้าจะพิจารณาถึงความหมายของคำว่า

การศึกษาอบรมนั้น ไม่มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 4 ได้ให้ความหมายของคำว่า การศึกษา ไว้ดังนี้

“การศึกษา” หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

จากบทนิยามศัพท์ดังกล่าวทำให้คำว่า “การศึกษา” นั้น มีความหมายรวมไปถึงคำว่า การอบรมด้วย จึงพิจารณาได้ว่า คำว่า การศึกษาอบรม นั้น น่าจะมีความหมายไปในแนวทางเดียวกัน คือ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมตามโดยวิธีการต่างๆ เช่น การฝึก การอบรม การสืบทอดทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์ความก้าวหน้าทางวิชาการ และการสร้างองค์ความรู้จากสภาพแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้อย่างตลอดชีวิต

เมื่อพิจารณาดังนี้ คำว่า การศึกษา ซึ่งรวมถึงการศึกษาอบรมนั้น ตามบทบัญญัติดังกล่าว ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ประการ เพื่อความเข้าใจมากยิ่งขึ้นตามบทนิยามศัพท์ คือ

“การศึกษาขั้นพื้นฐาน” หมายความว่า การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา

“การศึกษาตลอดชีวิต” หมายความว่า การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่าง การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ดังนั้น คำว่า “การศึกษา” ตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว จึงเป็นเครื่องมือในการเข้าใจความหมายของคำว่า “การศึกษาอบรม” ตามรัฐธรรมนูญ โดยคำว่า “การศึกษา” กับ “การศึกษาอบรม” นั้น มีความหมายเดียวกัน ดังนั้น การศึกษาอบรมตามรัฐธรรมนูญจึงหมายถึง การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา, การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า “การศึกษา” ตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่า “การอบรม” เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง โดยมีความหมายรวมไปถึงการศึกษาที่เกิดขึ้นในภายหลังการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวได้กำหนดให้การศึกษานั้นแบ่งออกเป็นสองระดับตามมาตรา 16 คือ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งจัดไม่น้อยกว่าสิบสองปีก่อนระดับอุดมศึกษาโดยรัฐ และการศึกษาระดับอุดมศึกษาตามมาตรา 16 วรรคสอง หมายถึงการศึกษาไม่ว่าจะเป็นระดับต่ำกว่าปริญญาและระดับปริญญา แต่เนื่องจากการศึกษาขั้นพื้นฐานตามมาตรา 16 วรรคสอง ที่พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวกำหนดไว้เป็นระยะเวลา 12 ปี และสอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญตามมาตรา 43 ได้กำหนดให้การ

ศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นสิทธิในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรัฐธรรมนูญมาตรา 43 วรรคแรก ได้บัญญัติว่า

มาตรา 43 บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพและเอกชนภายใต้การกำกับดูแลของรัฐย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ความในตอนท้ายของมาตรา 43 วรรคสอง แลวรรคสุดท้าย บัญญัติว่า “ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” ทำให้สิทธิในการได้รับบริการสาธารณะด้านการศึกษานี้อาจถูกจำกัดได้ตามเงื่อนไขของกฎหมายทั่วไป ในขณะที่เสรีภาพทางวิชาการตามมาตรา 42 นั้น เป็นเสรีภาพที่ได้รับการรับรองคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญซึ่งไม่อาจถูกจำกัดได้เหมือนกับสิทธิในการได้รับบริการสาธารณะด้านการศึกษา ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การกล่าวอ้างเสรีภาพทางวิชาการย่อมกระทำได้ในทุกระดับการศึกษาไม่ว่าจะเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งหมายความรวมถึงระดับต่ำกว่าปริญญา และระดับปริญญาและการศึกษาตลอดชีวิตไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบ หรือนอกระบบ ประกอบกับมาตรา 36 ของพระราชบัญญัติดังกล่าวนี้ ได้บัญญัติว่า

มาตรา 36 ให้สถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาระดับปริญญาเป็นนิติบุคคล และอาจจัดเป็นส่วนราชการ หรือเป็นหน่วยงานในกำกับของรัฐ ยกเป็นสถานศึกษาเฉพาะทางตามมาตรา 21

ให้สถานศึกษาดังกล่าวดำเนินการได้โดยอิสระ สามารถพัฒนาระบบบริหารและการจัดการที่เป็นของตนเอง มีความคล่องตัว มีเสรีภาพทางวิชาการ และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสภาการศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษานั้น ๆ

ดังนั้น เมื่อพิจารณาตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ มาตรา 42 ประกอบกับมาตรา 43 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และทฤษฎีในเรื่องการรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ คือ เสรีภาพทางวิชาการเป็นเสรีภาพตามความคิดและความเชื่อในทางวิชาการของบุคคลและมีลักษณะเป็นเสรีภาพที่มุ่งเน้นหลักการของเสรีภาพทางวิชาการเป็นสำคัญ ดังนั้น ไม่ว่า ผู้ทรงเสรีภาพทางวิชาการไม่ว่าจะเป็นบุคคลใดหากมีการใช้เสรีภาพในลักษณะที่เป็นการกระทำตามหลักวิชาการแล้วย่อมได้รับการรับรองและคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ เพราะถือว่า บุคคลใดก็ตามสามารถเป็นผู้ทรงเสรีภาพทางวิชาการได้โดยไม่ต้องถูกจำกัดตามการศึกษาขั้นพื้นฐาน, การศึกษาตลอดชีวิต หรือการศึกษาในระดับอื่นๆ และรัฐธรรมนูญก็ได้ให้การรับรองและคุ้มครอง, เสรีภาพทางวิชาการนั้น ตามมาตรา 42 แต่ถ้ามหากจะศึกษาเปรียบเทียบกับเสรีภาพทางวิชาการในประเทศสหรัฐอเมริกา และสหพันธรัฐเยอรมัน มีแนวความคิดที่แตกต่างกัน

กล่าวคือเสรีภาพทางวิชาการนั้น มีขอบเขตการใช้เสรีภาพที่เกี่ยวกับการศึกษาอบรมในระดับอุดมศึกษาขึ้นไปเท่านั้น ส่วนการศึกษาในระดับต่ำกว่าการศึกษาระดับอุดมศึกษาไม่สามารถกล่าวอ้างเสรีภาพทางวิชาการ ได้เพราะ ถ้าเป็นการศึกษาในระดับที่ต่ำกว่าระดับอุดมศึกษานั้นถือว่ามีลักษณะเป็นสิทธิในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานและเป็นบริการสาธารณะ ด้านการศึกษาของชาติที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึง และเท่าเทียมกันอย่างเสมอภาค โดยมีคุณภาพและไม่เก็บค่าใช้จ่าย ดังนั้น จึงยังไม่ถือว่าบุคคลที่กำลังศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวนี้จะเป็นผู้ทรงเสรีภาพทางวิชาการ ได้เพราะยังเป็นผู้ทรงสิทธิในการได้รับบริการสาธารณะและการเรียนการสอนยังคงเป็นการกำหนดให้เป็นไปตามหลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายของการใช้สิทธิขั้นพื้นฐานด้านการศึกษา เพื่อให้บุคคลดังกล่าวได้มีความรู้ตามหลักสูตรพื้นฐานที่รัฐกำหนดให้ต้องเรียนรู้

3.4.2 เสรีภาพทางวิชาการเกี่ยวกับการเรียนการสอน

แม้ว่าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 จะไม่ได้กำหนดบทนิยามศัพท์ของคำว่า “การเรียนการสอน ” ไว้ก็ตาม แต่การเรียนการสอน โดยทั่วไปแล้วย่อมหมายถึง การถ่ายทอดความรู้และการศึกษาโดยการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ การเรียนรู้เพื่อรู้จักตนเอง และเรียนเพื่อรู้จักและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้¹⁵ แต่เนื่องจากการเรียนการสอนนั้นจะต้องเป็นการเรียนการสอนในระดับที่พ้นไปจากการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว และเป็นการศึกษาในระดับอุดมศึกษา คือระดับต่ำกว่าปริญญา และระดับปริญญาขึ้นไปแล้วเท่านั้น ตามที่ได้กล่าวไว้ในข้อ 3.4.2 จึงกล่าวอ้างเสรีภาพทางวิชาการได้ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เสรีภาพทางวิชาการมีขอบเขตการใช้เสรีภาพดังกล่าวที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาขึ้นไป

3.4.3 เสรีภาพทางวิชาการที่เกี่ยวกับการวิจัย

เสรีภาพทางวิชาการที่เกี่ยวกับการวิจัยนั้น มีข้อพิจารณาในเรื่องความหมายของคำว่า “วิจัย” กล่าวคือ พระราชบัญญัติสภาวิจัยแห่งชาติ พ.ศ.2502 มาตรา 4 ได้ให้คำนิยามคำว่า “วิจัย” หมายถึง

¹⁵ กระทรวงศึกษาธิการ. หัวใจของการปฏิรูปการศึกษาตามแนว พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 (กรุงเทพฯ: การศาสนา, 2543), หน้า 14.

มาตรา 4 การวิจัย หมายความว่า การค้นคว้า การสอน และเสนอผลงานทางวิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ในสาขาวิชาการตามพระราชบัญญัตินี้ และที่จัดตั้งขึ้นใหม่ตามพระราชบัญญัตินี้

นอกจากนี้ ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ให้ความหมายของคำว่า “วิจัย” หมายถึง การศึกษาค้นคว้าหาความรู้ที่ทำให้เกิดความก้าวหน้าของวิชาการ หรือทำให้เกิดประโยชน์ทางปฏิบัติด้วยกระบวนการอันเป็นที่ยอมรับในวิทยาการแต่ละสาขา

จากความหมายของคำว่าวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นนี้ อาจสรุปได้ว่า การวิจัย หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้า การสอบสวน และเสนอผลงานในวิทยาการแต่ละสาขา เพื่อความก้าวหน้าของวิชาการและเกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติด้วยกระบวนการ อันเป็นที่ยอมรับในวิทยาการแต่ละสาขา

ข้อพิจารณาในเรื่องความหมายการวิจัยกับวิทยานิพนธ์นั้นมีความหมายแตกต่างกัน โดยรองศาสตราจารย์ ดร. สุณีย์ มัลลิกะมาลย์ ได้อธิบายไว้ดังนี้ คำว่า “วิทยานิพนธ์” ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Thesis” หมายถึง ผลงานทางวิชาการที่ผู้ศึกษาระดับอุดมศึกษาขึ้นไปศึกษาค้นคว้า รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางหรือวิธีการแก้ไขปัญหาหรือป้องกันปัญหาหรือเสนอความคิดเห็นแล้วเรียบเรียงขึ้นมาเป็นผลงานเพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งในการศึกษา วิทยานิพนธ์ และวิจัยที่ความคล้ายคลึงกันในด้านของระเบียบวิธีวิจัย การแสวงหาคำตอบในประเด็นปัญหาที่ต้องการทราบเพื่อนำคำตอบที่ได้มาพิสูจน์ทฤษฎีหรือแนวความคิดหรือเพื่อสรุปเป็นทฤษฎี หรือแนวความคิดใหม่ หรือเพื่อนำคำตอบไปใช้ประโยชน์ โดยที่วิทยานิพนธ์ใช้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา เพื่อให้ได้รับปริญญาหรือสำเร็จการศึกษา ส่วนวิจัยนั้นมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อค้นหาคำตอบในประเด็นปัญหาที่ต้องการทราบและเพื่อใช้เป็นผลงานทางวิชาการในการประเมินความก้าวหน้าทางหน้าที่การงาน¹⁶

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การวิจัยหรือวิทยานิพนธ์เหมือนกันแต่แตกต่างกันที่วัตถุประสงค์การนำไปใช้เท่านั้น โดยถ้านำไปใช้ในการศึกษาเพื่อคุณวุฒิจะเป็นวิทยานิพนธ์ แต่ถ้ามีวัตถุประสงค์ในการใช้เพื่อผลงานในทางอาชีพจะเรียกว่าการวิจัย

และเมื่อพิจารณาจากความหมายของการวิจัยตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว ประกอบกับ ความหมายของการวิจัย และวิทยานิพนธ์แล้วเห็นได้ว่าวิทยานิพนธ์ถือเป็นการวิจัยอย่างหนึ่งไม่ว่าจะเป็นทางวิทยาศาสตร์ หรือสังคมศาสตร์ก็ตาม ดังนั้นคำว่า “วิจัย” ตามมาตรา 42 ของรัฐธรรมนูญจึงหมายความรวมถึงวิทยานิพนธ์ด้วย

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า เสรีภาพทางวิชาการที่เกี่ยวกับการวิจัยนั้นมีขอบเขตและความหมายคือเสรีภาพทางวิชาการในกระบวนการที่เกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้า การสอบสวน และ

¹⁶ สุณีย์ มัลลิกะมาลย์, วิทยาการวิจัยทางนิติศาสตร์ (กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2541), หน้า 8.

เสนอผลงานในทางวิชาการแต่ละสาขา เพื่อความก้าวหน้าของวิชาการและเกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติด้วยกระบวนการอันเป็นที่ยอมรับในวิชาการแต่ละสาขา

3.4.4 เสรีภาพทางวิชาการที่เกี่ยวกับการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ

การเผยแพร่งานวิจัยในทางวิชาการนั้นมีความสำคัญและความจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาค้นคว้าวิจัยและการเผยแพร่งานวิจัยในทางวิชาการนั้นเป็นการแสดงออกในทางความคิดเห็นตามหลักวิชาการอย่างมีหลักเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนตามขั้นตอนในการศึกษาวิจัย และสิ่งที่ได้จากการวิจัยคือ การได้มาซึ่งความรู้ในการศึกษา ซึ่งมีลักษณะเป็นศาสตร์ และนำความรู้ดังกล่าวนี้ไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อผลในการป้องกันแก้ไขเยียวยา ซึ่งจัดว่าเป็นเครื่องมือที่ดีสำหรับนักกฎหมายและนักปกครอง รวมถึงนักพัฒนาทั้งหลายของประเทศ¹⁷

ดังนั้น ความหมายของคำว่า “การเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ” ตามมาตรา 42 วรรคท้ายของรัฐธรรมนูญน่าจะมีความหมายเช่นเดียวกับการเผยแพร่งานวิจัยในทางหลักวิชาการ ซึ่งเป็นความหมายโดยทั่วไป ซึ่งกระทำได้หลายวิธี เช่น

- (1) การเขียนรายงานการวิจัย หรือการวิทยานิพนธ์ ซึ่งเป็นการแสดงความคิดเห็น และแสดงออกในทางความคิดตามหลักวิชาการ
- (2) การเขียนหรือการแต่งหนังสือและการตีพิมพ์หนังสือทางวิชาการเพื่อการเรียน การสอน การศึกษาค้นคว้า และการเสนอแนะผลงานการวิจัยตามหลักวิชาการ
- (3) การเขียนบทความในวารสารหรือสิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ เช่น จุลสาร, เอกสารอัดสำเนา และเอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ โดยเป็นการเขียนบทความที่เกี่ยวกับการเรียน การสอน การศึกษาค้นคว้า และบทความที่เป็นการเสนอผลงานการวิจัยตามหลักวิชาการ
- (4) การสัมภาษณ์ ถือเป็นแสดงความคิดเห็นในทางวิชาการที่แสดงออกโดยวิธีการพูด ไม่ว่าจะผ่านการสื่อสารด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม เช่น การให้สัมภาษณ์ทางวิทยุ, โทรทัศน์, โทรศัพท์ หรือแม้แต่การให้สัมภาษณ์กับสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ เช่น วารสาร จุลสาร หนังสือพิมพ์ หนังสือหรือการตอบแบบสอบถามที่จัดทำขึ้นตามกระบวนการศึกษาวิจัย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การสัมภาษณ์นี้จำกัดขอบเขตของการใช้เสรีภาพทางวิชาการ ในส่วนที่เป็นการแสดงออกทางความคิดเห็นโดยการพูดในทางวิชาการเท่านั้น ไม่ใช่เป็นการให้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นโดยทั่วไป
- (5) การเผยแพร่ผลงานวิจัยโดยผ่านสื่ออื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากระบบสารสนเทศได้มีการพัฒนาไปอย่างมากโดยเฉพาะสื่อสารทางอิเล็กทรอนิกส์ เช่นการจัดทำเว็บไซต์ เป็นต้น

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

ดังนั้น การเผยแพร่งานวิจัยโดยผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ย่อมที่จะได้รับการรับรองและคุ้มครองตามมาตรา 42 นี้เช่นเดียวกัน

3.5 ผลทางกฎหมายที่ผูกพันองค์กรของรัฐจากการรับรองเสรีภาพทางวิชาการตามรัฐธรรมนูญ

เนื่องจากเสรีภาพทางวิชาการมีลักษณะการรับรองและคุ้มครองโดยเด็ดขาดจากรัฐธรรมนูญโดยสิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันจะได้รับหลักประกันตามรัฐธรรมนูญ ในมาตรา 29 และในส่วนของหลักประกันในเรื่องเสรีภาพทางวิชาการนั้นเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับเสรีภาพด้านอื่น โดยมาตรา 29 บัญญัติว่า

การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้

กฎหมายตามวรรคหนึ่งต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ทั้งต้องระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วย

บทบัญญัติวรรคหนึ่งและวรรสองให้นำมาใช้บังคับกฎหมายหรือข้อบังคับที่ออกโดยอาศัยอำนาจในการตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายด้วยอนุโลม

นอกจากนี้มาตรา 27 ได้บัญญัติรับรองเสรีภาพทางวิชาการโดยกำหนดให้เสรีภาพทางวิชาการนั้นมีผลผูกพันต่อองค์กรของรัฐอีกด้วย

มาตรา 27 สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยายหรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐ โดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมายและการตีความกฎหมายทั้งปวง

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติมาตรานี้แล้วพบว่า มาตรา 27 ได้บัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพให้มีผลผูกพันกับฝ่ายนิติบัญญัติในการตราบทบัญญัติไม่ให้มีลักษณะอันเป็นการจำกัดเสรีภาพทางวิชาการโดยไม่เป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดไว้ นอกจากนี้ยังมีผลผูกพันต่อฝ่ายบริหารหรือฝ่ายปกครองในการใช้อำนาจรัฐตามกฎหมายให้เป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นการกระทำใด ๆ ของฝ่ายปกครองหากปราศจากอำนาจตามที่กฎหมายกำหนดไว้แล้วจะกระทำไม่ได้เด็ดขาด และหากกฎหมายยอมให้มีการจำกัดเสรีภาพทางวิชาการได้ฝ่ายบริหารก็จำเป็นต้องกล่าวอ้างถ้อยคำในบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ให้อำนาจเหล่านั้นไว้ด้วย และในประการต่อมาคือมาตรา 27 กำหนดให้ศาลมีความผูกพันในการพิจารณาตัดสินคดีอันเนื่องเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิในเสรีภาพทางวิชาการ โดยศาลจะต้องไม่ใช่หรือตีความกฎหมายให้เป็นการละเมิดต่อสิทธิและ

เสรีภาพ นอกจากนี้ยังหมายความว่ารวมไปถึงกระบวนการวิธีพิจารณาคดีของศาลที่จะต้องผูกพันต่อหลักในการเคารพสิทธิและเสรีภาพของบุคคลด้วย

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าตามแนวแห่งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ได้ให้การรับรองสิทธิและเสรีภาพทางวิชาการ โดยการนำเอาเสรีภาพทางวิชาการมาบัญญัติรับรองเอาไว้ในรัฐธรรมนูญ อีกทั้งยังกำหนดผลผูกพันกับรัฐ คือฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการอีกชั้นหนึ่งเพื่อให้เสรีภาพทางวิชาการไม่ได้เป็นเพียงเสรีภาพที่ได้มีการบัญญัติรับรองเอาไว้อย่างลอย ๆ แต่ได้กำหนดให้มีกลไกในการรับรองและคุ้มครองเสรีภาพทางวิชาการอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเสรีภาพทางวิชาการจะได้รับการรับรองและคุ้มครองโดยเด็ดขาดจากรัฐธรรมนูญก็ตาม แต่ก็มิได้หมายความว่าการใช้เสรีภาพทางวิชาการนั้นจะปราศจากข้อจำกัดใด ๆ เลย เพราะการใช้เสรีภาพที่ไปกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น จะถือว่ายังคงเป็นสิทธิและเสรีภาพไม่ได้ และถือว่าการใช้สิทธิและเสรีภาพดังกล่าวนี้เป็นการใช้สิทธิและเสรีภาพโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

3.5.1 ข้อจำกัดทั่วไปตามมาตรา 28

ข้อจำกัดทั่วไปตามมาตรา 28 ถือเป็นบทบัญญัติที่กำหนดให้การสิทธิและเสรีภาพด้านอื่น ๆ ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด รวมทั้งเสรีภาพทางวิชาการตามมาตรา 42 ที่แม้ว่าจะเป็นเสรีภาพที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองโดยเด็ดขาดตามรัฐธรรมนูญ จะใช้เสรีภาพทางวิชาการได้เท่าที่ไม่เป็นการละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ และไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน โดยมาตรา 28 ได้บัญญัติว่า

มาตรา 28 บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

จากบทบัญญัตินี้ดังกล่าว พิจารณาได้ดังนี้

(1) การใช้สิทธิและเสรีภาพเท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น

ข้อจำกัดของการใช้สิทธิและเสรีภาพ คือสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น จากขอบเขตดังกล่าวนี้ จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจว่า สิทธิและเสรีภาพโดยหลักแล้วได้ก่อให้เกิดผลผูกพันต่อปัจเจกบุคคล หากแต่ก่อให้เกิดผลผูกพันเฉพาะต่อรัฐเท่านั้น แต่โดยแท้จริงแล้ว โดยที่

รัฐได้ให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพแก่บุคคลที่สาม โดยเหตุนี้รัฐจึงอาจทำการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลได้ ดังนั้น การให้ความคุ้มครองแก่สิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่สาม โดยรัฐธรรมนูญย่อมหมายความว่า ไม่ว่าบุคคลใดก็ไม่สามารถที่จะแทรกแซงในสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่นได้ แต่ก็มีเหตุผลอันชอบธรรมในการแทรกแซงสิทธิและเสรีภาพได้ โดยสามารถอ้างได้ว่าเพื่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ดังนั้นรัฐจึงมีสิทธิที่จะใช้มาตรการไม่ว่าโดยทางบริหาร นิติบัญญัติ หรือตุลาการ เพื่อเยียวยาสิทธิของบุคคลที่สามที่ถูกละเมิดและรัฐจะต้องปฏิเสธการกระทำของบุคคลใดก็ตามที่เป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น

สิทธิของบุคคลอื่นนั้น รัฐธรรมนูญมุ่งหมายที่จะคุ้มครองต่อปัจเจกบุคคล ดังนั้นสิทธิในกรณีนี้จึงหมายถึงบุคคลในทางแพ่ง ด้วยเหตุนี้สิทธิของนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน จึงมิใช่ “สิทธิของบุคคลอื่น” ในความหมายดังกล่าว นอกจากนี้สิทธิโดยรวมของปวงชนก็ไม่ถือว่าเป็นสิทธิของบุคคลอื่นเช่นกัน โดยทั่วไปแล้วไม่อาจจะยอมรับได้ หากมีการใช้คำว่า “สิทธิของบุคคลอื่น” ให้หมายรวมถึง “ประโยชน์สาธารณะ” ในกรณีนี้เป็นความเข้าใจผิดในหลักพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างประโยชน์สาธารณะเป็นประโยชน์ของปัจเจกบุคคล ซึ่งประโยชน์สาธารณะกับประโยชน์ของปัจเจกบุคคลบ่อยครั้งที่ผลประโยชน์ทั้งสองดำเนินไปอย่างคู่ขนานกัน ดังนั้น ในบางกรณีจึงมีความหมายว่าการละเมิดประโยชน์สาธารณะเท่ากับการละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น แต่ความสอดคล้องกันบางประการระหว่างประโยชน์ทั้งสองก็มีได้ก่อให้เกิดผลเปลี่ยนแปลงต่อความสัมพันธ์ระหว่างประโยชน์ทั้งสองที่มีสาระสำคัญที่แตกต่างกัน การคุ้มครองประโยชน์สาธารณะจึงมิได้หมายความว่า เป็นการคุ้มครองประโยชน์ของปัจเจกบุคคล และในทางตรงกันข้ามก็มีได้หมายความว่า การคุ้มครองประโยชน์สาธารณะจะต้องยุติลง หากเป็นการขัดแย้งกับประโยชน์ของปัจเจกบุคคล ดังนั้น เสรีภาพทางวิชาการอาจถูกจำกัดด้วยเหตุผลในเรื่องสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น

(2) การใช้สิทธิและเสรีภาพเท่าที่ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ

การใช้สิทธิและเสรีภาพที่เป็นการปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญน่าจะหมายถึงเฉพาะกรณีที่เป็นการใช้สิทธิและเสรีภาพที่ขัดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่มีลักษณะห้ามมิให้ทำการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเท่านั้น มิได้หมายความว่าถึงบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญทั้งหมด

บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ที่มีลักษณะห้ามมิให้ทำการแก้ไขเปลี่ยนแปลง ดังเช่นที่บัญญัติไว้ในมาตรา 131 วรรค 2 บัญญัติว่า “ผู้ดัดข้อแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญที่มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข หรือการเปลี่ยนแปลงรูปของรัฐจะเสนอมิได้” จากบทบัญญัติของมาตรา 131 วรรค 2 มีสาระสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และรูปของรัฐ

(1) ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย ได้บัญญัติหลักดังกล่าวไว้ในมาตรา 2 ว่า “ประเทศไทยมีการปกครอง ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” จากบทบัญญัติมาตรา 2 มีสาระสำคัญ อยู่ 2 ประการคือ ประการแรกเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย และประการที่สอง ต้องเป็น การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งมีได้หมายถึง การปกครองระบอบประชาธิปไตยในลักษณะอื่น ๆ เช่น การปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยระบอบประธานาธิบดี เป็นต้น สำหรับสาระสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทข้างต้นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีสาระสำคัญต่อไปนี้

(1.1) อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ซึ่งตามมาตรา 3 ของรัฐธรรมนูญ ได้รับรองหลักดังกล่าวโดยบัญญัติว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย...”

(1.2) เป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบเสรี มิใช่ระบอบ ประชาธิปไตยแบบเผด็จการ

(1.3) เป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยทางผู้แทน

(1.4) เป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่อาศัยหลักเสียงข้างมาก และการประนีประนอม

(1.5) เป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยอาศัยระบบพรรคการเมือง

ดังนั้น การใช้สิทธิและเสรีภาพซึ่งกระทบกับสาระสำคัญที่ได้กล่าว ไว้ข้างต้น ย่อมเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ เช่น การใช้เสรีภาพทางวิชาการเพื่อให้เปลี่ยนหลักการจาก อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทยให้เป็นอำนาจอธิปไตยของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เป็นต้น หรือให้เปลี่ยนแปลงจากรบอบประชาธิปไตยแบบเสรีเป็นแบบเผด็จการ เป็นต้น กรณีดังกล่าวถือ ว่าเป็นการปฏิปักษ์กับรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ก็ได้บัญญัติห้ามกรณีดังกล่าวไว้ อย่างชัดเจน โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 63

“บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มา ซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญมิได้”

(2) รูปของรัฐ ตามมาตรา 1 ของรัฐธรรมนูญบัญญัติว่า “ประเทศไทยเป็น ราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกันจะแบ่งแยกมิได้” การใช้สิทธิและเสรีภาพที่เป็นปฏิปักษ์ในกรณีนี้ จึงหมายถึงกรณีที่มีความพยายามที่จะทำให้ลักษณะตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1 เปลี่ยนแปลงไปใน ลักษณะอื่น กล่าวคือ อาจเปลี่ยนจากรูปของรัฐเดี่ยวเป็นรูปของสหพันธรัฐก็ดี หรือความพยายาม ที่จะแยกส่วนใดส่วนหนึ่งออกเป็นรัฐอิสระก็ดี กรณีดังกล่าวย่อมเป็นการกระทบต่อความเป็น ราชอาณาจักรที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะแบ่งแยกมิได้ แต่อย่างไรก็ตามการที่เสนอให้แต่ละ

จังหวัดมีรูปแบบการปกครองแบบท้องถิ่น ไม่ได้ถือว่าเป็นการกระทบกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของอาณาจักรไทย เพราะความเป็นราชอาณาจักรไทยยังมีความเป็นเอกภาพอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของรัฐเดี่ยว กรณีจึงไม่ใช่เรื่องของรูปแบบของรัฐแบบสหพันธรัฐ

เพราะฉะนั้นการใช้สิทธิและเสรีภาพที่เป็นการไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่มีลักษณะบังคับให้กระทำตาม เช่น การบัญญัติให้การเลือกตั้งเป็นหน้าที่ หากมีการกระทำที่ขัดต่อกฎหมายเลือกตั้ง อาจถูกตัดสิทธิต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายเลือกตั้งได้ แต่ในกรณีนี้อาจเป็นการใช้สิทธิที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญได้ หากบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ใช้เสรีภาพในทางวิชาการและเผยแพร่ความเห็นของตนต่อสาธารณะเพื่อเรียกร้องมิให้บุคคลไปใช้สิทธิเลือกตั้งโดยเห็นว่าระบบการเลือกตั้งไม่เอื้อให้คนดีเข้าสู่สภา กรณีอาจเป็นการใช้เสรีภาพซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญได้

ส่วนบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในลักษณะอื่น ๆ เช่น บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ในกรณีนี้หากมีการเรียกร้องว่าสตรีควรจะได้รับ ความคุ้มครองตามกฎหมายมากกว่าผู้ชายเป็นการทั่วไป กรณีนี้ถึงแม้จะเป็นการขัดกับหลักความเสมอภาค การเรียกร้องดังกล่าวย่อมไม่ได้เป็นการใช้สิทธิในทางที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐธรรมนูญ เพราะหลักดังกล่าวถึงแม้จะเป็นหลักที่สำคัญ แต่เป็นหลักที่อาจจะมีความคิดไปในลักษณะที่แตกต่างได้

(3) การใช้สิทธิและเสรีภาพเท่าที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

ตามรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้ “ศีลธรรมอันดีของประชาชน” เป็นข้อจำกัดของการใช้สิทธิและเสรีภาพประการหนึ่ง นั้นย่อมหมายความว่า การใช้สิทธิและเสรีภาพจะต้องไม่ละเมิดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนและ “ศีลธรรมอันดีของประชาชน” มิได้เป็นข้อจำกัดโดยตรงของรัฐธรรมนูญต่อการ ใช้สิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ “ศีลธรรมอันดีของประชาชน” ยังเป็นข้อจำกัดของสิทธิและเสรีภาพโดยทางอ้อมที่มีต่อฝ่ายนิติบัญญัติ ในกรณีนี้ฝ่ายนิติบัญญัติอาจกำหนดห้ามการกระทำในลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่มีลักษณะเป็นการขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนได้ ดังนั้น ข้อจำกัดอันเกี่ยวกับ “ศีลธรรมอันดีของประชาชน” จึงมีลักษณะคล้ายกับการให้อำนาจตามรัฐธรรมนูญสำหรับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพโดยฝ่ายนิติบัญญัติ การแทรกแซงดังกล่าวฝ่ายนิติบัญญัติอาจมอบอำนาจให้แก่ฝ่ายปกครองและฝ่ายตุลาการได้ ซึ่งเป็นการอาศัยพื้นฐานจากขอบเขตของ “ศีลธรรมอันดีของประชาชน” ที่มีผลโดยตรงจากรัฐธรรมนูญ และมีลักษณะทั่วไป

นอกจากนี้ “ศีลธรรมอันดีของประชาชน” มิได้ขึ้นอยู่กับความรู้สึกส่วนบุคคลของผู้พิพากษาหรือความรู้สึกของผู้ใช้กฎหมาย อีกทั้งมิได้ขึ้นอยู่กับความรู้สึกของกลุ่มบุคคลใด

กลุ่มบุคคลหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นเป็นพิเศษ แต่อย่างไรก็ตามทัศนคติในทางศีลธรรมโดยทั่วไปของประชาชนก็ยังมีความเห็นแตกต่างกันได้ ในกรณีนี้จึงอาจเป็นไปได้ที่จะใช้ทัศนคติของกลุ่มบุคคลส่วนใหญ่ เพื่อการพิจารณาว่าในกรณีของการใช้สิทธิและเสรีภาพในกรณีใดกรณีหนึ่งเป็นการละเมิดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือไม่

3.5.2 ข้อจำกัดตามมาตรา 42 วรรค 2

มาตรา 42 วรรค 2 ได้บัญญัติข้อจำกัดการใช้เสรีภาพทางวิชาการไว้ในบทเดียวกันกับการรับรองเสรีภาพทางวิชาการ โดยกำหนดให้การใช้เสรีภาพทางวิชาการนั้นถูกจำกัดการใช้ นอกจากมาตรา 28 ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่กำหนดขอบเขตการใช้เสรีภาพในทุกเรื่องโดยทั่วไปแล้ว ยังถูกจำกัดโดยมาตรา 42 วรรคท้าย แสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของผู้ร่างรัฐธรรมนูญ ที่กำหนดขอบเขตการใช้เสรีภาพทางวิชาการไว้ โดยบัญญัติว่า “ทั้งนี้ เท่าที่ไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน” โดยแยกพิจารณาเป็น 2 ประการ ดังนี้

(1) หน้าที่พลเมือง

ในเรื่องหน้าที่พลเมืองนั้น รัฐธรรมนูญได้บัญญัติเอาไว้เป็นหน้าที่ของชนชาวไทยในหมวด 4 ซึ่งมี 5 มาตรา ทั้งนี้เมื่อรัฐธรรมนูญมีการรับรองสิทธิและเสรีภาพ รัฐธรรมนูญก็ได้กำหนดหน้าที่ให้ประชาชนต้องปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ ดังนั้น เสรีภาพทางวิชาการ แม้จะได้รับการรับรองและคุ้มครองโดยเด็ดขาดตามรัฐธรรมนูญแต่รัฐธรรมนูญก็ได้กำหนดหน้าที่เอาไว้ โดยพิจารณาเรียงมาตรา ดังนี้

มาตรา 66 บุคคลมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้

จากมาตรา 66 นี้ รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้บุคคลมีหน้าที่ ดังนี้

- หน้าที่รักษาไว้ซึ่งชาติ
- หน้าที่รักษาไว้ซึ่งศาสนา
- รักษาไว้ซึ่งพระมหากษัตริย์
- หน้าที่ในการรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ทั้งนี้จากสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์และการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขไม่ได้รับการพิทักษ์รักษา ปกป้องให้มีคนมา

ทำลายความมั่นคงของรัฐก็จะได้รับผลกระทบกระเทือน¹⁸ ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของพลเมือง หรือชนชาวไทย อีกทั้งยังมีหน้าที่ในการป้องกันไม่ให้เกิดระบอบการปกครองใด ๆ ขึ้นมาแทนการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ดังนั้น การใช้เสรีภาพทางวิชาการจะไปขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติในมาตรานี้ไม่ได้ เช่น การเสนอให้มีการล้มล้างระบอบการปกครอง จะอ้างเสรีภาพทางวิชาการไม่ได้

มาตรา 67 บุคคลมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย

การปฏิบัติตามกฎหมายถือเป็นหน้าที่ของคนไทย ซึ่งสอดคล้องกับหลักกฎหมายที่ว่า ความไม่รู้กฎหมายไม่ใช่ข้อแก้ตัวให้พ้นผิด ดังนั้น เมื่อมีการกระทำที่ถือว่าเป็นความผิดตามกฎหมายก็ต้องถูกดำเนินการลงโทษตามกฎหมายนั้น ๆ โดยรัฐธรรมนูญได้บัญญัติหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมายนี้เพื่อยึดเป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ¹⁹ ตมบทกฎหมายโดยบุคคลใดจะอ้างความไม่รู้กฎหมายไม่ได้ เพราะรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นบทบัญญัติสูงสุดของกฎหมายกำหนดให้บุคคลต้องมีหน้าที่ดังกล่าว โดยบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญใช้คำว่า “กฎหมาย” ซึ่งครอบคลุมไปทุกกฎหมายทุกประเภท เช่น พระราชบัญญัติ, พระราชกำหนด, พระราชกฤษฎีกา, กฎกระทรวง, ระเบียบ, ข้อบังคับ ตามกฎหมาย เป็นต้น เช่น การหมิ่นประมาทผู้อื่นโดยการใส่ความผู้อื่นโดยอาศัยหลักการทางวิชาการและเสรีภาพทางวิชาการย่อมทำไม่ได้

มาตรา 68 บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

บุคคลซึ่งไม่ไปเลือกตั้งโดยไม่แจ้งเหตุอันสมควรที่ทำให้ไม่อาจไปเลือกตั้งได้ย่อมเสียสิทธิตามที่กำหนดบัญญัติ

การแจ้งเหตุที่ทำให้ไม่อาจไปเลือกตั้งและการอำนวยความสะดวกในการไปเลือกตั้ง ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

ในเรื่องการเลือกตั้งนี้ ถือเป็นบทบัญญัติใหม่ของรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้สิทธิเลือกตั้งเป็นหน้าที่ของบุคคล โดยมีเจตนารมณ์ให้ชนชาวไทยที่มีสิทธิในการเลือกตั้งเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างแท้จริง เนื่องจากการเลือกตั้งเป็นกระบวนการสำคัญของระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้ประชาชนได้เลือกตัวแทนของประชาชน เข้าไปบริหารประเทศ ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ ไม่ได้ขัดกับหลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย²⁰ แต่เป็นการย้าถึงอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย เว้นแต่กรณีมีเหตุอันสมควร ซึ่งมีบทบัญญัติในมาตรา 68 วรรคสองนี้ ยกเว้นเอาไว้ ดังนั้น การใช้เสรีภาพทางวิชาการจะไปกระทบต่อหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ตาม

¹⁸ บุญเลิศ ชาญยุทธเดช, “หน้าที่ของชนชาวไทย.” รวมสารรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน (กรุงเทพฯ : มติชน, 2541), หน้า 211.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 212-213.

รัฐธรรมนูญไม่ได้ เช่น การเสนอให้ไม่ไปใช้สิทธิและหน้าที่ในการเลือกตั้งโดยอาศัยเสรีภาพทางวิชาการในการศึกษาวิจัย เพื่อเสนอให้เห็นว่าการไปใช้สิทธิและหน้าที่ในการเลือกตั้งนั้นไม่มีประโยชน์ เป็นต้น

มาตรา 69 บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พักภัย ปกป้อง และสืบสวนศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ตามบทบัญญัติมาตรา 69 ได้บัญญัติให้บุคคลมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

- หน้าที่ในการป้องกันประเทศ ซึ่งหน้าที่ดังกล่าวนี้ถือเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน และบทบัญญัตินี้ถือเป็นบทบัญญัติที่ทำให้เกิดกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความมั่นคงของชาติ

- หน้าที่รับราชการทหาร หน้าที่ดังกล่าวนี้เป็นของชายไทยอายุ 20 ปีบริบูรณ์ จะต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการตรวจเลือก พ.ศ.2497 ที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งอาจมีข้อกำหนดในการผ่อนผัน แต่การผ่อนผันดังกล่าวนี้ไม่ได้ทำให้หน้าที่ดังกล่าวสูญหายไปแต่อย่างใด

- หน้าที่เสียภาษีอากร เนื่องจากรัฐมีความจำเป็นในการบริหารประเทศ ซึ่งจะต้องใช้ภาษีของประชาชนมาเป็นค่าใช้จ่ายของรัฐไม่ว่าจะเป็นภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา, ภาษีเงินได้นิติบุคคล, ภาษีการค้า, ค่าอากรแสตมป์ และภาษีอื่น ๆ ที่กฎหมายกำหนดไว้

- หน้าที่ช่วยราชการ บทบัญญัตินี้ดังกล่าวปรากฏในประมวลกฎหมายอาญา เมื่อเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ บุคคลมีหน้าที่ต้องช่วยเหลือทางราชการเมื่อทางราชการร้องขอ เป็นต้น

- หน้าที่พิทักษ์ ปกป้อง และสืบสวนศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้สืบเนื่องวัฒนธรรม คือ เครื่องชี้ถึงความเป็นรัฐอย่างหนึ่ง และเป็นการแสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ

- หน้าที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในเรื่องดังกล่าวนี้ถือว่าการกระทำใด ๆ ที่เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ต้องมีการศึกษาและประเมินผลดังกล่าว นอกจากนี้ บุคคลมีสิทธิที่จะฟ้องหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น และองค์กร อื่น ๆ ของรัฐ เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายได้ โดยถือว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นของทุกคนในชาติ

- หน้าที่รับการศึกษาอบรม เนื่องจากรัฐธรรมนูญมาตรา 43 กำหนดให้รัฐต้องจัดให้มีการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี อย่างเสมอภาคและทั่วถึง โดยมีคุณภาพและไม่เก็บค่าใช้จ่าย ดังนั้น เมื่อรัฐจัดให้มีการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยถือเป็นสิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแล้ว ประชาชนก็ต้องมีหน้าที่ในการรับการศึกษาอบรมที่รัฐเป็นผู้จัดให้ ซึ่งถือเป็นสิทธิของประชาชน และหน้าที่ของรัฐภายใต้รัฐธรรมนูญ ที่บัญญัติให้มีความสอดคล้องกัน ซึ่งรัฐมีความประสงค์

ต้องการให้ประชาชนมีความรู้นำไปประกอบอาชีพ และทำมาหากินโดยสุจริต²¹ เพื่อความก้าวหน้าของสังคม

จากบทบัญญัติดังกล่าวทำให้การใช้เสรีภาพทางวิชาการจะต้องสอดคล้องกับหน้าที่เหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าที่ในการรับการศึกษาอบรม ซึ่งรัฐธรรมนูญกำหนดหน้าที่แก่ประชาชนไว้ในมาตรา 69 ในขณะที่เดียวกันก็กำหนดหน้าที่ของรัฐในการจัดให้มีการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างน้อยไม่ต่ำกว่าสิบสองปี เมื่อพ้นการศึกษาในระดับดังกล่าวแล้วก็จะเข้าสู่ระดับการศึกษาในชั้นอุดมศึกษา ซึ่งจะทำให้บุคคลดังกล่าวมีเสรีภาพทางวิชาการ หากมีการใช้เสรีภาพทางวิชาการในด้านต่าง ๆ ตามมาตรา 42 ที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น

มาตรา 70 บุคคลผู้เป็นข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ หรือของราชการส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม อำนาจความสะอาด และให้บริหารแก่ประชาชน

ในการปฏิบัติหน้าที่และในการปฏิบัติกรอื่นที่เกี่ยวข้องกับประชาชนบุคคลตามวรรคหนึ่งต้องวางตนเป็นกลางทางการเมืองในกรณีที่บุคคลตามวรรคหนึ่งละเลยหรือไม่ปฏิบัติให้เป็นไปตามหน้าที่ตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสอง บุคคลผู้มีส่วนได้เสียย่อมมีสิทธิขอให้บุคคลตามวรรคหนึ่งหรือผู้บังคับบัญชาของบุคคลดังกล่าวชี้แจงแสดงเหตุผลและขอให้ดำเนินการให้เป็นไปตามบทบัญญัติในวรรคหนึ่งหรือวรรคสองได้

มาตรา 70 กำหนดให้เจ้าหน้าที่ของรัฐทุกประเภททำงานเพื่อประชาชน และต้องปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด ตลอดจนอำนวยความสะดวก และให้บริการประชาชน อีกทั้งยังต้องวางตัวเป็นกลางทางการเมืองโดยไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยจะไปเอนเอียงเข้าข้างพรรคการเมืองที่ตนพอใจไม่ได้ หรือจะให้ร้ายหรือกระทำให้เป็นผลเสียกับพรรคการเมืองที่ตนไม่พอใจก็ไม่ได้²² และหากเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ปฏิบัติตามวรรคหนึ่ง ผู้มีส่วนได้เสียมีสิทธิจะให้เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้นั้นแสดงเหตุผลและขอให้ดำเนินการให้ถูกต้องได้ บทบัญญัติในมาตรานี้เกี่ยวข้องกับเสรีภาพทางวิชาการในประการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐจะใช้อำนาจใด ๆ ในอันที่จะไปกระทบต่อเสรีภาพทางวิชาการไม่ได้ เช่น การที่เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่พอใจกับผลการวิจัยทางวิชาการจึงขอเข้าตรวจค้นสถาบันการศึกษา หรือคุกคามเสรีภาพของผู้วิจัยไม่ได้ แม้ว่าเจ้าหน้าที่นั้นอาจใช้อำนาจตามกฎหมายที่ให้กระทำ แต่จะกระทำการใด ๆ อันเป็นการกระทบต่อเสรีภาพทางวิชาการที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยเด็ดขาดไม่ได้

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 214.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 216.

จากบทบัญญัติในหมวดนี้ จึงเป็นบทบัญญัติที่ถือเป็นหน้าที่พลเมืองไม่ว่าจะบุคคลใดจะเป็นผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพในเรื่องต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญก็ต้องพิจารณาถึงหน้าที่พลเมืองของผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพด้วย

(2) ศิลธรรมอันดีของประชาชน

การใช้เสรีภาพทางวิชาการจะต้องไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ในข้อนี้มีความหมายเช่นเดียวกับ ข้อ 3.5.1(3) โดยมาตรา 42 วรรคสอง ตอนท้าย ได้บัญญัติข้อจำกัดในการใช้เสรีภาพทางวิชาการในเรื่องศีลธรรมอันดีของประชาชนไว้ โดยในการใช้เสรีภาพทางวิชาการนั้น จะต้องไม่เป็นการใช้เสรีภาพไม่ว่าทางวิชาการจะเป็นการศึกษาอบรม การเรียนการสอน การวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ จะต้องมิลักษณะเป็นการที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนด้วย ซึ่งในเรื่องเกณฑ์การวัดว่าการกระทำอย่างไรเป็นการขัดต่อศีลธรรมอันดีนั้น ศาลจะเป็นผู้วิเคราะห์ว่าการใช้เสรีภาพทางวิชาการดังกล่าวขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือไม่

3.6 ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพทางวิชาการในประเทศไทย

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพทางวิชาการเท่าที่ปรากฏในประเทศไทยได้แบ่งแยกการศึกษาออกเป็น 2 แนวทาง

3.6.1 ปัญหาในทางข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพทางวิชาการในประเทศไทย

(1) ปัญหาการรับรองและคุ้มครองเสรีภาพทางวิชาการโดยบทบัญญัติอื่น ๆ ของกฎหมาย ศึกษาเปรียบเทียบกรณีความผิดฐานหมิ่นประมาทตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 326 กับเสรีภาพทางวิชาการในการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการของนางสาววาสนา นาน่วม เรื่อง “ความคิดทางการเมืองของพลเอก สุจินดา คราประยูร”

ข้อเท็จจริงในกรณีนี้ปรากฏในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์ ฉบับวันที่ 1 มีนาคม 2545 หน้า 1 และ 2 โดยข้อเท็จจริงปรากฏในข่าวดังนี้

“...ครบ 11 ปี การยึดอำนาจของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 ในปีที่ร้อนแรงขึ้นมาทันที เมื่อมีการเปิดเผยวิทยานิพนธ์ของวาสนา นาน่วม นักศึกษาปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง “ความคิดทางการเมือง

ของพลเอกสุจินดา คราประยูร” ที่ใช้เวลาในการเรียนและจัดทำถึง 7 ปี โดยมีคณาจารย์ที่มีความถนัดในเรื่องทหาร รศ.นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เป็นประธานคณะกรรมการวิทยานิพนธ์ร่วมด้วย รศ.นรนิติ เศรษฐบุตร และ ผศ.ดร.ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ เป็นคณะกรรมการฯ เมื่อวิทยานิพนธ์รออนุมัติประวัติศาสตร์นี้ออกมา ก็โหมกระแสการเมืองให้ระงับ เพราะถือเป็นการพูดถึงเหตุการณ์ในอดีตอย่างละเอียดครั้งแรกของ พล.อ.สุจินดา หลังจากที่ปิดตัวเองมากว่า 10 ปี แต่ไม่ว่าจะนานแค่ไหน ตราบใดผู้ที่เป็นตัวละครในเหตุการณ์ยังคงอยู่ ย่อมส่งผลให้ตัวละครเหล่านั้นต้องเกิดการสะดุ้งสะเทือนกันโดยถ้วนหน้าแต่กว่าที่ พล.อ.สุจินดา จะยอมให้สัมภาษณ์กับวาสนา เธอต้องใช้ความอดทนรอคอยเป็นเวลาเกือบ 2 ปี จน พล.อ.สุจินดา ตกกลงโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ ไม่มีการตรวจค้นฉบับก่อน ไม่มีการบังคับ มีแต่เพียงข้อมูลที่ขอให้ “ออฟ เดอะ เร็คคอร์ด” เท่านั้น และพร้อมที่จะเปิดใจยอมรับการวิเคราะห์ในเชิงวิชาการและทฤษฎีของผู้จัดทำวิทยานิพนธ์ ที่เป็นนักข่าวสายทหารมาถึง 10 ปี โดยปัจจุบันเธอเป็นนักข่าวสายทหารสังกัดหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ แม้เจ้าของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะไม่ได้มีจุดประสงค์ที่ต้องการจะชี้ชัดว่า ใครถูกใครผิด ประวัติศาสตร์ที่แท้จริงเป็นอย่างไร แต่มุ่งเน้นศึกษาที่ความคิดทางการเมืองของ พล.อ.สุจินดา เพียงคนเดียว ว่าตั้งแต่เกิดจนเติบโตมา กระทั่งมาเป็นนายทหารที่มีบทบาทสำคัญในสังคมไทยนั้น มีปัจจัยใดบ้างที่ก่อให้เกิดความคิดทางการเมืองอันส่งผลให้ พล.อ.สุจินดา ตัดสินใจก่อการยึดอำนาจในนาม รสช. และการรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจนถึงเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ที่เขาต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี 48 วัน เนื่องจากหลังจากนั้น “บิ๊กจิว” พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ต้องลาออกจากตำแหน่งรองนายกฯ และรวมว.กลาโหม ในรัฐบาลของ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2533 เพราะถูก ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง รมต.ประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ในขณะนั้น โจมตีเรื่องการเข้าร่วมรัฐบาลและลามปามไปถึงคุณหญิงพันธุ์เครือ ยงใจยุทธ ภริยา ว่าเป็น “คู่เพชรเคลื่อนที่” ที่ทำให้นายทหารในกองทัพ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นคนใกล้ชิด พล.อ.ชวลิต ต่างก็ไม่พอใจ จนมีความพยายามของนายทหารกลุ่มหนึ่งที่จะทำการปฏิวัติ พล.อ.สุจินดา ยอมรับว่า มีความเคลื่อนไหวนี้ “ก็มีการพูดกันแต่ไม่ได้เป็นทางการ ทำนองว่าเอาดีไม่เอาดี แต่สุดท้ายเขาก็ไม่ได้มีการสั่งการอะไร”

โดยคำพูดของ พล.อ.วิโรจน์ แสงสนิท อดีต ผบ.สส. ซึ่งเป็น เสธ.ทบ.ในขณะนั้น ที่ทำให้เข้าใจได้ว่าทหารกลุ่มนั้นต้องการปฏิวัติให้ พล.อ.ชวลิต และทำให้เข้าใจได้ว่า พล.อ.ชวลิต เป็นผู้สื่อความต้องการนี้มายังนายทหาร จปร.5

“พีจิว ก็พูดคล้าย ๆ ว่าทำไป ถ้าต้องทำให้กู อะไรอย่างนี้ มีการเลือกว่า ถ้าให้พีจิว (พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์) ทำ ก็ไปเลือกคนทำ... แต่เรื่องอย่างนี้จะให้ใครรู้มากไม่ได้ สุกกับเต้ (พล.อ.อ.เกษตร โรจนนิล อดีต ผบ.สส. และ ผบ.ทอ.) และวิเศษฐ์ (พล.ร.อ.วิเศษฐ์ การุณยวนิช อดีต ผบ.ทร.) ก็เลยเฉย พีจิวบอกทำอะไรก็ทำ มีอะไรก็บอกไป ผมจะไปแล้วแต่เท่าที่รู้ สุเขาข้องใจว่า พีจิวไม่เคยบอกอะไรสักคำว่า เมื่อทำแล้วจะนำพาประเทศชาติไปทางไหน ไม่เคยพูดถึง บอกให้ทำไปเถอะ

คล้าย ๆ ว่า มีหน้าที่ต้องทำให้เขา คล้าย ๆ ลักษณะอย่างนี้” พล.อ.วิโรจน์ เผยเบื้องหลังในวิทยานิพนธ์ และได้กล่าวเสริมภายหลังอีกว่า พล.อ.ชวลิต อาจจะไม่รู้เรื่องก็ได้ ต่อการที่ พล.อ.สุนทร มาชวนให้ปฏิบัติให้ พล.อ.ชวลิต เพราะด้วยความสงสารเพื่อน

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ยังระบุถึงความพยายามในการปฏิบัติอีก 2 ครั้ง แบบที่เรียกว่า “ปฏิบัติซ้อน” ทั้งในช่วงที่นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งมักจะมีแนวคิดขัดแย้งกับ รสช. จนถึงความพยายามจะปฏิบัติในช่วงที่เกิดเหตุพฤษภาทมิฬ เพื่อคุมอำนาจทั้งหมด แต่นั่นก็เป็นแค่ความคิดและการปรึกษาหารือกันเท่านั้น

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาที่ตัว พล.อ.สุจินดา โดยพบว่า ร.ร. นายร้อย จปร. สถาบันทหาร และสภาพแวดล้อมทางทหาร รวมทั้งประสบการณ์ทางการเมืองโดยตรงของ พล.อ.สุจินดา ที่มีผลต่อความคิดทางการเมืองต่าง ๆ

จากข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ ทำให้เกิดข้อพิจารณาว่า การสัมภาษณ์และการให้สัมภาษณ์ในการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งถือเป็นการทำวิจัยอย่างหนึ่งนั้น มีการพาดพิงของผู้ให้สัมภาษณ์ไปถึงบุคคลอื่น ในการทำวิทยานิพนธ์นี้ จะเป็นการใช้เสรีภาพทางวิชาการของผู้ทำการศึกษาวิจัยหรือไม่ มีบทกฎหมายที่เกี่ยวข้อง คือ

ในการศึกษาค้นคว้าวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยที่เป็นการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งเป็นการใช้เสรีภาพทางวิชาการ อาจเป็นการกระทำความผิดฐานหมิ่นประมาทตามประมวลกฎหมายอาญาลักษณะความผิดที่เกี่ยวกับเสรีภาพ และชื่อเสียงของบุคคลตั้งแต่มาตรา 326 ถึงมาตรา 333 ในกรณีที่มีการทำการศึกษาวิจัย การเรียน การสอน ในเรื่องทางวิชาการ หากมีการกระทำในลักษณะที่เป็นองค์ประกอบตามความผิดฐานหมิ่นประมาทตามประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งบัญญัติว่า

มาตรา 326 ผู้ใดใส่ความผู้อื่นต่อบุคคลที่สาม โดยประการที่น่าจะทำให้ผู้อื่นนั้นเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่น หรือถูกเกลียดชัง ผู้นั้นกระทำความผิดฐานหมิ่นประมาทต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

จากข้อเท็จจริงในกรณีนี้ถ้าผู้ทำวิจัยสัมภาษณ์ผู้อื่นและได้มีการนำเสนอผลงานการวิจัยโดยปรากฏข้อความที่ให้สัมภาษณ์ดังกล่าวแล้วไปกระจายต่อบุคคลภายนอก โดยบุคคลภายนอกได้กล่าวอ้างว่าผู้ทำวิจัยได้หมิ่นประมาทโดยการ “ใส่ความผู้อื่น” อันเป็นองค์ประกอบตามความผิดในมาตรานี้ โดยคำว่า “ใส่ความผู้อื่น” หมายถึง การไขข่าว หรือไขความ ซึ่งได้แก่การแสดงข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งอย่างใดพาดพิงไปถึงผู้อื่น โดยคำว่า “ใส่ความ” นั้นไม่ได้มีความหมายเฉพาะถึงการหาความ คือ เอาความไม่จริงไปพาดพิงเท่านั้น แต่มีความหมายรวมไปถึงการแสดงข้อเท็จจริงอันเป็นความจริงเกี่ยวกับผู้อื่นด้วย ซึ่งการแสดงข้อเท็จจริงที่ไปพาดพิงไปถึงบุคคลอื่นนั้น จะกระทำโดยใช้กล่าวออกมาด้วยวาจา แสดงกริยาอาการ การเขียน, การพิมพ์ หรือการปั้นรูปต่างๆ ล้วนแต่เป็นการแสดงออกซึ่งข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งอย่างใด

ที่เข้าใจความหมายได้ โดยพาดพิงไปถึงผู้อื่น ไม่ว่าจะระบุชื่อผู้ที่ถูกใส่ความหรือไม่ก็ตาม ดังนั้น ในการแสดงความคิดเห็นทางวิชาการ การเรียนการสอน การศึกษาวิจัย บางครั้งมีความจำเป็นที่จะต้องระบุถึงบุคคลหรือ ข้อเท็จจริงใดก็อาจเป็น การกระทำความผิด,การหมิ่นประมาทได้ แต่อย่างไรก็ตามและกฎหมายยินยอมให้ผู้ใส่ความพิสูจน์ความจริง เฉพาะในบางกรณีเท่านั้น คือ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 330 ซึ่งบัญญัติว่า

มาตรา 330 ในกรณีหมิ่นประมาท ถ้าผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิด พิสูจน์ได้ว่า ข้อที่กล่าวว่าเป็นหมิ่นประมาทนั้นเป็นความจริงผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ แต่ห้ามไม่ให้พิสูจน์ ถ้าข้อหาว่าเป็นหมิ่นประมาทนั้นเป็นการใส่ความในเรื่องส่วนตัวและการพิสูจน์จะไม่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน

ตามมาตรา 330 นี้ แม้จะพิสูจน์ความจริงได้ แต่ผลที่ได้รับก็เพียงกำหนดยกเว้นให้ไม่ต้องรับโทษเท่านั้น แต่การใส่ความผู้อื่นด้วยความจริงนั้น กฎหมายยังคงถือว่าเป็นความผิดอยู่ ไม่ว่าจะบุคคลที่ถูกใส่ความจะเป็นบุคคลธรรมดา หรือนิติบุคคล ผู้ใส่ความก็อาจมีความผิดฐานนี้ได้ทั้งสิ้น ดังนั้น การแสดงความคิดเห็นทางวิชาการ การเรียน การสอน การศึกษาวิจัย หากมีลักษณะเป็นการ “ใส่ความ” แล้ว แม้จะเป็นความจริง และศาลจะยกเว้นให้ไม่ต้องรับโทษก็ตาม แต่ความผิดดังกล่าว ยังคงมีอยู่

ส่วนข้อเท็จจริงที่แสดงออกโดยพาดพิงไปถึงบุคคลอื่นนั้น อาจแสดงออกในลักษณะที่เป็นการยืนยันข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งอย่างใด หรือการยืนยันข้อเท็จจริงที่อาจกระทำโดยทางอ้อม หรือมีลักษณะเป็นคำถาม แต่คำถามนั้นเป็นการยืนยันข้อเท็จจริงพาดพิงไปถึงบุคคลอื่นแล้วก็เป็นความผิดได้ ดังนั้น จึงพิจารณาได้ว่า การแสดงผลงานทางวิชาการหรือการศึกษาค้านว่า วิจัย ไม่ว่าจะเป็นการพูด การเขียน การพิมพ์ หรือวิธีการอื่นใดอาจถือเป็นการแสดงออกโดยพาดพิงไปถึงบุคคลอื่นตามประมวลกฎหมายอาญาได้

จากข้อเท็จจริงเท่าที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์รายวันดังกล่าว ซึ่งจะต้องพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างเสรีภาพทางวิชาการตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 42 กับเสรีภาพของบุคคลอื่นตามที่รัฐธรรมนูญได้รับรองไว้ในมาตรา 28 แล้ว เห็นได้ว่า การใช้เสรีภาพทางวิชาการจะต้องไม่เป็นการใช้เสรีภาพเท่าที่ไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนแล้วจะต้องพิจารณาถึงข้อกำหนด ในการใช้สิทธิและเสรีภาพโดยทั่วไปตามมาตรา 28 ด้วย คือ เสรีภาพของบุคคลอื่นซึ่งหมายความว่ารวมถึงเสรีภาพในชีวิต ร่างกาย ชื่อเสียงและทรัพย์สินของบุคคลอื่นด้วย จากข้อเท็จจริงในกรณีดังกล่าวนี้ผู้ทำวิจัยย่อมมีเสรีภาพทางวิชาการตามมาตรา 42 แต่การใช้เสรีภาพดังกล่าวจะไปกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นซึ่งผู้ทำวิจัยได้อ้างถึงนั้นไม่ได้และบุคคลภายนอกย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญด้วยเช่นเดียวกัน ดังนั้น ผู้ทำวิจัยจึงไม่สามารถยกข้อกล่าวอ้างเรื่องเสรีภาพทางวิชาการตามมาตรา 42 มาโต้แย้งและเสรีภาพของบุคคลอื่นตามมาตรา 28 และความผิดฐานหมิ่นประมาท หากมีการดำเนินคดีอาญาในกรณีนี้

นอกจากนี้ ยังมีข้อพิจารณาต่อไปได้ว่า การใส่ความผู้อื่นตามความผิดฐานนี้ อาจทำได้ในลักษณะที่เป็นการแสดงความเห็น โดยการแสดงความเห็นก็อาจทำให้ผู้อื่นที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์นั้นเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่น หรือถูกเกลียดชังได้ เหมือนกับการแสดงความคิดเห็นทางวิชาการ หากมีผลต่อบุคคลที่สามแล้วมีลักษณะดังกล่าว ก็อาจเป็นความผิดในฐานนี้ได้

ความขัดแย้งในการใช้เสรีภาพทางวิชาการตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 42 กับความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 326 ในกรณีนี้ก็อาจเกิดความขัดแย้งกันได้ แต่เนื่องจากข้อเท็จจริงในกรณีนี้ยังไม่ปรากฏว่าได้มีการฟ้องคดีต่อศาล แต่ก็มีผลสำคัญในกรณีถ้าหากเกิดข้อเท็จจริงในเรื่องดังกล่าวนี้ขึ้น และได้มีการนำคดีขึ้นสู่ศาล ซึ่งจะต้องรอการพิจารณาของศาลในเรื่องดังกล่าวต่อไป

(2) ปัญหาการรับรองและคุ้มครองผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพทางวิชาการ ศึกษาเปรียบเทียบสิทธิและเสรีภาพของผู้วิจัยเรื่อง หวย ช่อง บ่อน ยาบ้า เศรษฐกิจนอกกฎหมายกับนโยบายการสาธารณสุขในประเทศไทย

ข้อเท็จจริงในกรณีนี้ผู้ทำวิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยและเผยแพร่งานวิจัยดังกล่าวเมื่อ พ.ศ.2543 โดยอาจารย์ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, อาจารย์ สังกิต พิริยะรังสรรค์ และอาจารย์นวนน้อย ตีร์รัตน์ และได้มีการนำผลการวิจัยดังกล่าวมาจัดทำเป็นหนังสือในชื่อเดียวกัน ส่งผลให้คณะผู้วิจัยถูกคุกคามสิทธิและเสรีภาพอันเนื่องมาจากการเผยแพร่งานวิจัยดังกล่าวส่งผลให้เกิดข้อพิจารณาขึ้นว่า

การบังคับใช้เสรีภาพทางวิชาการตามมาตรา 42 ของรัฐธรรมนูญนั้นยังไม่ปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจน การที่ผู้ศึกษาวิจัยได้ใช้เสรีภาพตามมาตรา 42 ของรัฐธรรมนูญและเผยแพร่งานวิจัยดังกล่าว จนเป็นผลให้ถูกคุกคามสิทธิและเสรีภาพดังกล่าว ย่อมถือได้ว่ามีการละเมิดต่อเสรีภาพทางวิชาการ ดังนั้น ถ้าหากจะมีการดำเนินคดีที่เกี่ยวกับการกล่าวอ้างเสรีภาพทางวิชาการตามรัฐธรรมนูญนั้นจะต้องดำเนินการตามรัฐธรรมนูญมาตรา 264 ซึ่งบัญญัติว่า

มาตรา 264 ในการที่ศาลจะใช้บทบัญญัติแห่งกฎหมายบังคับแก่คดีใด ถ้าศาลเห็นเองหรือคู่ความโต้แย้งบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นจะต้องด้วยบทบัญญัติมาตรา 6 และยังไม่มีการวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัตินั้น ให้ศาลรอการพิจารณาพิพากษาคดีไว้ชั่วคราว และส่งความเห็นเช่นนั้นตามทางการเพื่อศาลรัฐธรรมนูญจะได้พิจารณาวินิจฉัย

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญเห็นว่าคำโต้แย้งของคู่ความตามวรรคหนึ่งไม่เป็นสาระอันควรได้รับการวินิจฉัย ศาลรัฐธรรมนูญจะไม่รับเรื่องดังกล่าวไว้พิจารณาก็ได้

คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้ใช้ได้โดยคดีทั้งปวง แต่ไม่กระทบกระเทือนถึงคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดแล้ว

คู่กรณีได้แย้งศาลในเรื่องเกี่ยวกับการละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพทางวิชาการโดยอาศัยรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 27 ซึ่งบัญญัติว่า

มาตรา 27 สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงโดยการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมายและการตีความกฎหมายทั้งปวง

นอกจากนี้ จะต้องโต้แย้งว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นต้องด้วยรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 6 ซึ่งบัญญัติว่า

มาตรา 6 รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎข้อบังคับ ชัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนี้ บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้

ดังนั้น การพิจารณาในเรื่องการละเมิดเสรีภาพทางวิชาการนั้น จำเป็นต้องพิจารณาว่า การกระทำของฝ่ายบริหารที่เป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพทางวิชาการที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ย่อมอยู่ภายใต้การควบคุมตรวจสอบของศาล ส่วนจะอยู่ภายใต้การควบคุมตรวจสอบของศาลปกครองหรือศาลยุติธรรมนั้นก็ต้องพิจารณาจากการกระทำของฝ่ายปกครองว่าเป็นการกระทำในลักษณะที่เป็นคำสั่งทางปกครอง การออกกฎหมายลำดับรอง หรือเป็นการกระทำในลักษณะที่เป็นการปฏิบัติการทางปกครอง หรือเป็นการกระทำอันข้อพิพาทกันระหว่างเอกชนกับเอกชน หรือเอกชนกับรัฐที่จะต้องไปสู่กระบวนการพิจารณาของศาลยุติธรรมต่อไป

(3) ปัญหาการใช้เสรีภาพทางวิชาการกับกระบวนการวิจัยตามหลักวิชาการ :
ศึกษากรณี นายสรลัด สินธุรกับพวก ฟ้องมหาวิทยาลัยมหิดล เรื่อง หน่วยงานทางปกครองออกกฎในการทำวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ เป็นภาษาอังกฤษโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

จากข้อเท็จจริงเรื่องดังกล่าว ศาลปกครองกลางได้วินิจฉัยกรณีดังกล่าว ซึ่งน่าจะถือว่าเป็นการละเมิดเสรีภาพทางวิชาการตามมาตรา 42 ของรัฐธรรมนูญได้ไว้ในคดีหมายเลขแดงที่ 1006/2544 โดยปรากฏข้อเท็จจริง และคำวินิจฉัยศาลปกครองกลาง ดังนี้

ข้อกำหนดอันก่อให้เกิดข้อพิพาทดังกล่าวนี้มีประเด็นว่าการกระทำของผู้ถูกฟ้องคดีอยู่ในเขตอำนาจศาลที่จะตรวจสอบได้หรือไม่ ศาลเห็นว่า ผู้ถูกฟ้องคดีเป็นส่วนราชการในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยมีฐานะเป็นกรมจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ.2530 จึงมีฐานะเป็นหน่วยงานทางปกครอง ซึ่งอยู่ในขอบเขตที่ศาลสามารถตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครองของผู้ถูกฟ้องคดีได้ ในส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำนั้น การที่ผู้ถูกฟ้องคดีออกข้อบังคับมหาวิทยาลัยมหิดล ว่าด้วยการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ.2543 โดยมีข้อกำหนดเรื่องภาษาที่ใช้ในการเขียนวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์อันเป็นเหตุให้เกิดข้อพิพาทดังกล่าวนี้

ข้อบังคับที่ออกโดยผู้ถูกฟ้องคดีจึงอยู่ในฐานะที่เป็นกฎซึ่งเมื่อออกโดยหน่วยงานทางปกครองและอาจมีลักษณะที่เป็นการออกโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายก็ดี หรือเป็นการกระทำโดยไม่มีอำนาจหรือนอกเหนืออำนาจหน้าที่หรือไม่ถูกต้องตามกฎหมายก็ดี หรือไม่ถูกต้องตามรูปแบบขั้นตอน หรือวิธีการอันเป็นสาระสำคัญที่กำหนดไว้สำหรับการกระทำนั้นก็ดี หรือโดยไม่สุจริต หรือมีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม หรือมีลักษณะเป็นการสร้างขั้นตอนโดยไม่จำเป็น หรือสร้างภาระให้เกิดกับประชาชนเกินสมควร มีลักษณะเป็นการสร้างขั้นตอนโดยไม่จำเป็น หรือสร้างภาระให้เกิดกับประชาชนเกินสมควรหรือเป็นการใช้ดุลพินิจโดยมิชอบก็ดี ย่อมอยู่ในขอบเขตอำนาจของศาลที่จะตรวจสอบได้

ศาลปกครองกลางจึงมีอำนาจตามกฎหมาย ที่จะพิจารณาพิพากษาคดีพิพาทนี้ได้ เพราะเป็นคดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายในการออกกฎ

ผู้ฟ้องคดีเป็นนักศึกษาในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาของผู้ถูกฟ้องคดี ได้เข้าศึกษาตามหลักสูตรในปีการศึกษา 2541 ดังนั้น ผู้ฟ้องคดีจึงตกอยู่ในบังคับของข้อกำหนดเกี่ยวกับภาษาที่ใช้ในการเขียนวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ตามความในข้อ 2 และข้อ 34.5.2 ของข้อบังคับมหาวิทยาลัยมหิดลว่าด้วยการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ.2543 จึงถือได้ว่าผู้ฟ้องคดีได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหายโดยมีอาจหลีกเลี่ยงได้ อันเนื่องมาจากการกระทำของหน่วยงานทางปกครอง ผู้ฟ้องคดีจึงนำข้อพิพาทนี้มาฟ้องร้องต่อศาลได้ตามเงื่อนไขแห่งการฟ้องคดี

สำหรับประเด็นเนื้อหาของคดีนั้น ศาลปกครองกลางได้พิจารณาจากข้อเท็จจริงที่แสวงหาได้ประกอบกับได้พิจารณากฎหมายที่เกี่ยวข้องแล้ว ศาลเห็นว่า มีประเด็นที่สมควรวินิจฉัยว่า เนื้อหาของข้อบังคับมหาวิทยาลัยมหิดลว่าด้วยการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ.2543 ในส่วนที่มีข้อกำหนดเกี่ยวกับภาษาที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ สำหรับหลักสูตรชั้นปริญญาโท เป็นเนื้อหาที่มีชอบด้วยกฎหมายหรือไม่

ศาลปกครองกลางพิจารณาแล้วเห็นว่า การวัดระดับความรู้ด้านภาษาอังกฤษของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาก็ดี การประเมินความพร้อมด้านภาษาอังกฤษของคณาจารย์ในหลักสูตรก็ดี ข้อเท็จจริงปรากฏว่า ผู้ถูกฟ้องคดีได้ใช้ดุลพินิจที่ผ่อนปรนอย่างมากในส่วนของนักศึกษา เพราะผู้ถูกฟ้องคดีมิได้ประเมินระดับความสามารถด้านภาษาอังกฤษของนักศึกษา และคณาจารย์ได้ให้เกณฑ์ตามที่คาดหวังไว้เสียให้เสร็จสิ้นก่อนที่จะรับเข้ามาศึกษาในหลักสูตร และก่อนที่จะเปิดสอนในหลักสูตร แต่ใช้วิธีให้นักศึกษาเข้ามาศึกษาได้ก่อน แล้วให้นักศึกษาพัฒนาศักยภาพของตนเองต่อไปโดยการสอบเทียบความรู้ด้านภาษาอังกฤษตามเงื่อนไขของหลักสูตร เมื่อนักศึกษาจะต้องเขียนวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษ ในขณะที่ผู้ถูกฟ้องคดียังไม่สามารถพัฒนาความสามารถด้านภาษาอังกฤษให้กับนักศึกษาและคณาจารย์ในหลักสูตรได้

ทำให้ในบางหลักสูตรต้องแก้ไขปัญหาโดยการให้นักศึกษาเขียนวิทยานิพนธ์เป็นภาษาไทย เมื่อสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ผ่านแล้ว จึงให้นักศึกษาแปลวิทยานิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษในภายหลัง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการกำหนดให้นักศึกษาเขียนวิทยานิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษนั้น ในทางปฏิบัติ ไม่สามารถดำเนินการให้เป็นไปตามข้อกำหนดดังกล่าวนี้ได้เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาซึ่งมีใช้หลักสูตรนานาชาติที่ผู้ถูกฟ้องคดีเปิดสอนนั้น การเรียน การสอน การวัดผล และการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ใช้ภาษาไทยทั้งหมด การมีข้อกำหนดให้เขียนวิทยานิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษ จึงเป็นการกำหนดเนื้อหาของข้อบังคับที่ไม่สอดคล้องกับกระบวนการเรียนการสอนที่ดำเนินการอยู่ ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา และยังเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาที่มุ่งเน้นการค้นคว้าวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์และเผยแพร่ต่อสังคม อีกทั้งการที่เนื้อหาของข้อบังคับฯ มีข้อกำหนดยกเว้นให้นักศึกษาเขียนวิทยานิพนธ์เป็นภาษาไทยได้ในกรณีจำเป็นต้องใช้ภาษาไทย โดยจะอนุโลมให้เป็นกรณีไปนั้นก็แสดงว่าผู้ถูกฟ้องคดียอมรับตั้งแต่การออกข้อบังคับฯ นี้แล้วว่า การให้นักศึกษาเขียนวิทยานิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษนั้น จะทำให้เกิดข้อจำกัดด้านการสื่อความหมาย ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของการเขียนเอกสารทางวิชาการ อันเป็นสาเหตุให้ผู้ถูกฟ้องคดีต้องผ่อนปรนอนุโลมให้นักศึกษาระดับปริญญาโทจำนวนมาก เขียนวิทยานิพนธ์เป็นภาษาไทยได้ในช่วงที่ผ่านมา ภายหลังการเปิดสอนในหลักสูตรด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งการผ่อนปรนดังกล่าวนี้ยังทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อนักศึกษาที่ไม่ได้รับการผ่อนปรน กล่าวคือ นักศึกษากลุ่มนี้กับนักศึกษากลุ่มที่ได้รับการผ่อนปรน ต่างเรียนในหลักสูตรที่มีกระบวนการเรียนการสอนและการวัดผลเป็นภาษาไทยเช่นเดียวกัน แต่เมื่อไม่ได้รับการผ่อนปรนให้เขียนวิทยานิพนธ์เป็นภาษาไทยได้ นักศึกษากลุ่มนี้ก็ต้องเขียนวิทยานิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งเมื่อตนเองเกิดข้อจำกัดด้านภาษาอังกฤษ นักศึกษาบางส่วนจึงต้องหาทางออกด้วยการไปจ้างบุคคลภายนอกแปลวิทยานิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษให้ด้วยจำนวนเงินที่สูงหลายหมื่นบาท พฤติกรรมเช่นนี้ก็เนื่องจากเนื้อหาของข้อบังคับฯ เอื้อให้เกิดการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมแก่นักศึกษากลุ่มที่ไม่ได้รับการอนุโลมให้เขียนวิทยานิพนธ์เป็นภาษาไทย

ศาลปกครองกลางเห็นว่าเนื้อหาของข้อบังคับฯ ที่ผู้ถูกฟ้องคดีกำหนดขึ้นมาเกี่ยวกับภาษาที่ใช้ในการเขียนวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์นี้ ไม่เพียงไม่สามารถทำให้ผู้ถูกฟ้องคดีบรรลุเป้าหมายอันเป็นเหตุผลของการกำหนดเนื้อหาเช่นนั้นของผู้ถูกฟ้องคดีได้เท่านั้น แต่ยังกลับสร้างภาระให้เกิดขึ้นกับนักศึกษาเกินสมควร และเอื้อให้เกิดการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมต่อนักศึกษาบางกลุ่ม แม้ผู้ถูกฟ้องคดีจะมีเจตนาปรารถนในการออกข้อบังคับฯ เพื่อให้สามารถผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพระดับสากล โดยมีข้อกำหนดให้ต้องเขียนวิทยานิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษก็ตาม แต่ผู้ถูกฟ้องคดีก็ไม่สามารถยืนยันชั้นด้านข้อมูล ข้อเท็จจริง สถิติ หรือรายงานใดที่จะชี้ให้เห็นชัดเจนถึงความสำเร็จในการไปสู่ความเป็นสากลของบัณฑิตจากการกำหนดให้นักศึกษาเขียน

วิทยานิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษได้ ทั้งการใช้บังคับข้อบังคับที่พิพาทของผู้ถูกฟ้องคดีก็มีข้อบกพร่อง เพราะขาดความชัดเจนแน่นอนในการใช้ดุลพินิจเพื่ออนุโลมให้นักศึกษาเขียนวิทยานิพนธ์เป็นภาษาไทยได้ ดังจะเห็นได้จากจำนวนวิทยานิพนธ์ที่ได้รับการอนุโลมให้เขียนเป็นภาษาไทยได้ ในช่วงที่ผ่านมา เป็นจำนวนมากเกือบครึ่งหนึ่งของจำนวนวิทยานิพนธ์ทั้งหมดในหลักสูตร

ศาลปกครองกลางเห็นว่า ข้อบังคับฯ ที่พิพาทซึ่งมีเนื้อหาในทางบังคับให้ผู้ฟ้องคดีเขียนวิทยานิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษ เป็นข้อบังคับที่มีชอบเนื่องจากเนื้อหาของข้อบังคับมีลักษณะเป็นการสร้างภาระให้เกิดกับผู้ฟ้องคดีเกินสมควร จึงพิพากษาให้เพิกถอนข้อ 34.5.2 ของข้อบังคับมหาวิทยาลัยมหิดลว่าด้วยการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ.2543 โดยให้มีผลย้อนหลังตั้งแต่วันที่ 4 ตุลาคม 2543 อันเป็นวันที่ผู้ถูกฟ้องคดีประกาศใช้ข้อบังคับฯ ฉบับดังกล่าว

ข้อเท็จจริงในขณะนี้ผู้ถูกฟ้องคดีได้ยื่นอุทธรณ์ต่อศาลปกครองสูงสุดไว้เป็นคดีหมายเลขดำที่ อ.9/2544 และอยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาลปกครองสูงสุด ซึ่งจะต้องรอคำวินิจฉัยของศาลว่าจะออกมาในทิศทางใด เพราะในคดีนี้ผู้ฟ้องคดีไม่ได้กล่าวอ้างเสรีภาพทางวิชาการตามมาตรา 42 ขึ้นเป็นข้อต่อสู้ในศาลปกครอง ซึ่งกรณีดังกล่าวผู้ฟ้องคดีน่าจะกล่าวอ้างเสรีภาพทางวิชาการตามรัฐธรรมนูญเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นผู้วินิจฉัยในกรณีเสรีภาพทางวิชาการด้วย

(4) ปัญหาการใช้เสรีภาพทางวิชาการกับกระบวนการวิจัยตามหลักวิชาการ : ศึกษากรณีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าตรวจสอบสถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

กรณีดังกล่าวปรากฏเป็นข้อเท็จจริง ในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันที่ 1 มีนาคม 2545 ดังนี้

ร.มว.ปลัดทบวงมหาวิทยาลัยประสานเสียง ยันไม่คุกคามหรือแทรกแซงการทำงานของเอแบคโพลล์ เพียงแนะรายงานผลโพลล์ให้ครบถ้วน ส่วนวันที่อ้างว่าไปตรวจก็เป็นเพียงการแวะเยี่ยม สงสัยฝ่ายห้องทำลายช่วงชิงสถานการณ์ไปโยงการเมือง

นายสุธรรม แสงประทุม รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย แถลงข่าวระบุว่า ไม่ได้เข้าไปแทรกแซงหรือคุกคามการเสนอผลการสำรวจความคิดเห็นของสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ แต่เมื่องานวิชาการใดที่นำเผยแพร่ต่อสาธารณชน ก็เป็นสิทธิที่ผู้ถูกเอ่ยถึงจะซักถามกลับ เพื่อนำมาปรับปรุงได้ และการเข้าไปพูดคุยการทำงานกับสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ของทบวงฯ และส่วนราชการอื่น เช่น สันติบาล ก็ไม่ได้มีนัยหมายเกี่ยวข้องกัน ตนเห็นว่าเรื่องดังกล่าวกำลังถูกโยงหลายเรื่องเข้าด้วยกัน โดยหวังผลการเมืองเป็นสำคัญ ได้คำนึงถึงข้อเท็จจริง

“เรื่องการตั้งข้อสังเกตการไปอินเดียของนายกรัฐมนตรีย่อมมีการขอโทษขอรับความบกพร่อง ก็โยงไม่ให้เรื่องมันจบ มาที่ผู้สื่อข่าวต่างประเทศ 2 คนอีก พยายามก่อไฟดวงน้อย

ไม่ให้ดับ สำหรับตัวนายกรัฐมนตรีเองไม่ได้สั่งการให้ใครเข้าไปตรวจสอบการทำโพลล์ เพราะ นายกรัฐมนตรีตั้งพรรคการเมืองได้ ก็มาจากการรับฟังความเห็นของทุกฝ่ายถ้าเสนออย่างถูกหลักเกณฑ์ และสนใจการทำโพลล์มากที่สุด ความสำเร็จของพรรคไทยรักไทยส่วนหนึ่งเนื่องจากสำรวจความต้องการของประชาชน” รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย กล่าว

นายสุธรรม ยังกล่าวด้วยว่า การสำรวจความเห็นใด ๆ ไม่มีความจำเป็น ต้องเสนอหัวข้อต่อสันติบาล แต่หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในส่วนนี้ ก็มีสิทธิติดตามตรวจสอบ ความถูกต้องเที่ยงตรงด้วยเช่นกัน

ด้าน ศ.ดร.วรเดช จันทรศร ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย แถลงชี้แจงกรณีถูกระบุว่า เข้าไปแทรกแซงการสำรวจความคิดเห็นของสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ว่าตนทำงานประสานกับ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญมาโดยตลอดทั้งในหน้าที่ปลัดทบวงฯ และส่วนตัวที่คุ้นเคยกับอธิการ และรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยฯ

ส่วนกรณีที่มีการระบุถึงเหตุการณ์เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ ที่ผ่านมา ศ.ดร.วรเดช ชี้แจงว่า เป็นเพียงการเยี่ยมชมกิจการ โดยมีการพูดคุยถึงการทำโพลล์บ้าง แต่เมื่อได้ ซักถามแล้ว เห็นว่ายังมีการรายงานผลไม่เต็มรูปแบบ ก็เสนอว่าน่าจะปรับปรุงการเสนอข้อมูลที่ให้ คอส์มอวลชน ให้มีข้อมูลที่มาที่ไปชัดเจน โดยเป็นการบอกภายในไม่ได้ไปล้วงลูกหรือเอาการเมือง เข้าไปยุ่งเกี่ยว

“เป็นอิสระทางวิชาการที่ผมเชื่อมั่นว่าผู้ทำวิจัยจะมีความรับผิดชอบการเผยแพร่ ประโยชน์ต่อสาธารณะ การให้ข้อมูลของคนหนึ่งคนใดที่เขาไม่มีโอกาส ก็ต้องบอกกติกาให้ชัดเจน ททบวงฯ ไม่ไปยุ่งอะไรเลยเพราะเป็นเรื่องวิชาการ เช่น ผลออกมาว่านางสิริกร มณีรินทร์ รัฐมนตรี ช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ไม่มีผลงาน เมื่อถามก็พบว่าไปสอบถามกลุ่มองค์กรบริหารส่วน ตำบล ซึ่งไม่ตรงกับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งที่ คุณสิริกร บอกว่าทำงานหนักและเหนื่อยประชาชนเอง ก็ทราบ” ปลัดทบวงมหาวิทยาลัยกล่าว

ศ.ดร.วรเดช ยังกล่าวด้วยว่า สำหรับประกาศทบวงมหาวิทยาลัยเรื่องแนวทางการจัดทำผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่พึงประสงค์ ที่เวียนไปยังมหาวิทยาลัยในกำกับ ของทบวงฯ นั้นเป็นการแจ้งเพื่อทราบ หากมีการนำเสนอทางวิชาการที่ไม่ถูกต้องหรือหมิ่นประมาท ใครก็เป็นเรื่องของผู้เสียหายไปดำเนินการ เมื่อถามว่าสวนดุสิตโพลล์ต้องใช้แนวปฏิบัตินี้ด้วยหรือไม่ ศ.ดร.วรเดช กล่าวว่า ไม่ใช่แต่ก็ต้องถือเป็นจรรยาบรรณ และเป็นความรับผิดชอบต่อสถาบันและ สาธารณชนด้วย

จากกรณีดังกล่าวที่เกิดขึ้นนี้ ถือได้ว่าการกระทำดังกล่าว คือ เป็นการละเมิดต่อ เสรีภาพทางวิชาการตามรัฐธรรมนูญมาตรา 42 โดยฝ่ายปกครองคือตำรวจได้เข้าไปตรวจสอบการ ทำงานของสถาบันวิจัยของมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ในการศึกษาวิจัยโดยใช้ผลการสำรวจการแสดง

ความคิดเห็นทางการเมือง ซึ่งกรณีดังกล่าวยังไม่ปรากฏว่ามีกรณีไปสู่อำนาจพิจารณาของศาลว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำละเมิดต่อเสรีภาพทางวิชาการ

3.6.2 ปัญหาในทางข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทางวิชาการในประเทศไทย: ศึกษาเปรียบเทียบความผิดฐานดูหมิ่นศาลตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 198 กับมาตรา 68 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542

เนื่องจากประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติความผิดไว้ดังนี้

มาตรา 198 ผู้ใดดูหมิ่นศาลหรือผู้พิพากษาในการพิจารณาหรือพิพากษาคดีหรือกระทำการขัดขวางการพิจารณาหรือพิพากษาของศาล ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งถึงเจ็ดปีหรือปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงหนึ่งหมื่นสี่พันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

การใช้เสรีภาพทางวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษากฎหมายนั้น จำเป็นต้องศึกษาวิเคราะห์แนวคำวินิจฉัย หรือคำพิพากษาของศาล ซึ่งศาลตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 อันเป็นองค์ประกอบความผิดฐานนี้ ศาลจึงหมายความว่า ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ หรือศาลอื่นในราชอาณาจักร ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติว่าด้วยพระธรรมนูญศาล เช่น ศาลทหาร ศาลเยาวชนและครอบครัว และมีความหมายรวมไปถึงผู้พิพากษาที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งในคดีนั้น ตลอดจนการพิจารณาและพิพากษา ซึ่งหมายความว่ารวมถึงกระบวนการพิจารณาที่กระทำโดยศาลทั้งหมด

การแสดงความคิดเห็นทางวิชาการ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาลแล้ว หากมีการกระทำที่มีลักษณะอันเป็นการดูหมิ่น โดยความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 198 นี้ ไม่จำเป็นต้องทำในขณะที่มีการพิจารณาพิพากษาคดี อาจกระทำภายหลังจากนั้นก็ได้อีก ซึ่งปัจจุบันยังคงต้องแนวทางการวินิจฉัยของศาลต่อไปว่าถ้าหากเกิดการโต้แย้งเรื่องเสรีภาพทางวิชาการ ตามมาตรา 42 แห่งรัฐธรรมนูญ กับความผิดตามมาตรา 198 แห่งประมวลกฎหมายอาญาแล้ว ศาลจะมีคำตัดสินไปในทิศทางใด โดยถ้าพิจารณาตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 65 บัญญัติว่า

มาตรา 65 ผู้ใดวิจารณ์การพิจารณาหรือการพิพากษาคดีของศาลปกครองโดยสุจริตด้วยวิธีการทางวิชาการ ผู้นั้นไม่มีความผิดฐานละเมิดอำนาจศาล หรือดูหมิ่นศาลหรือตุลาการ

จากบัญญัติดังกล่าว ทำให้ความเข้าใจในเรื่องเสรีภาพทางวิชาการกับความผิดฐานละเมิดอำนาจศาลหรือดูหมิ่นศาลเป็นที่เข้าใจได้ว่าการแสดงความคิดเห็น การวิจารณ์ การพิจารณาคดี และคำพิพากษาโดยสุจริตด้วยวิธีการทางวิชาการแล้ว มาตรา 65 ไม่ถือเป็นความผิดฐานละเมิดอำนาจศาลหรือดูหมิ่นศาลหรือตุลาการ และมีลักษณะเป็นการสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ มาตรา 42 อีกด้วย ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะในการจัดทำพระราชบัญญัติดังกล่าวได้จัดทำภายหลัง

การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 อาจกล่าวได้ว่าถือเป็นการคุ้มครองเสรีภาพทางวิชาการ
ประการหนึ่ง หากการกระทำในลักษณะนี้เป็นการวิจารณ์และกระทำด้วยวิธีการทางวิชาการโดย
สุจริตแล้วย่อมได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัตินี้